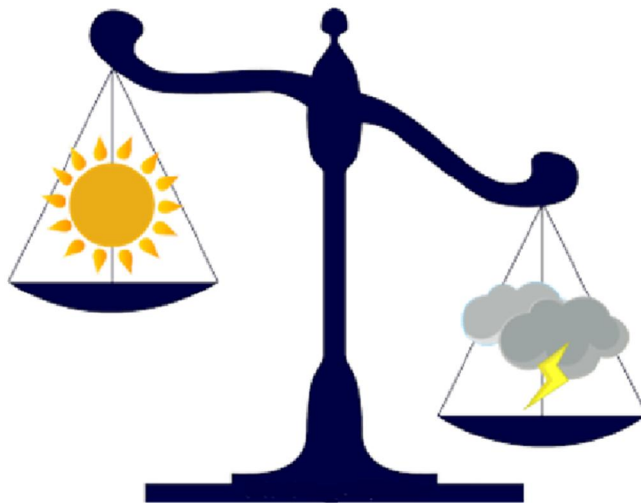

De kracht van positief benaderen

Een onderzoek naar doelmatige tactieken en strategieën
voor positieve gedragsverandering van een leerling met
ADHD.

Master Special Educational Needs (M SEN)
Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg, Tilburg
Mei 2012

Sharon Moraal

Begeleider: Jos Kienhuis

Studentnummer: 2171680

Lesplaats: Hengelo

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Inleiding	5
1. Aanleiding en probleemstelling	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Context	6
1.3 Gewenste situatie	7
1.4 Doel van mijn onderzoek (wat ik hoop te bereiken)	7
1.5 Wat er al bekend is over dit onderwerp	7
1.6 Relevantie voor mijzelf en de omgeving	7
1.7 De onderzoeksvraag	8
1.7.1 deelvragen	8
2. Theoretische onderbouwing	9
2.1 De basiskenmerken van ADHD	9
2.2 Invloed van ADHD op het leerproces	10
2.3 Een positieve gedragsbenadering	12
2.4 Handelingsadviezen	16
3. Onderzoeksmethodologie	22
3.1 Soort onderzoek	22
3.2 Onderzoeksdomein	23
3.3 Onderzoeksgroep	23
3.4 Onderzoekperiode	23
3.5 Verantwoording van dataverzameling	23
3.6 Verantwoording van data-analyse	25
3.7 Plan van aanpak	28
3.8 Triangulatie	30
3.9 Ethische uitgangspunten	31
4. Data resultaten	33
4.1 Resultaten klassenorganisatie	33
4.2 Resultaten deelvraag 4	33
4.3 Resultaten deelvraag 5	36
4.4 Vergelijking onderzoeksresultaten beginmeting leerkracht- en leerlinggedrag	37
4.5 Vergelijking onderzoeksresultaten eindmeting leerkracht- en leerlinggedrag	39

5.Conclusies	41
5.1 Conclusies deelvraag 4	41
5.2 Conclusies deelvraag 5	42
5.3 Conclusies van het leerlinggedrag	43
5.4 Conclusies van de vergelijking van het leerkracht- en leerlinggedrag	43
5.5 Slotconclusie: antwoord op de onderzoeksvraag	44
5.6 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	45
6. Evaluatie	46
6.1 Individuele ontwikkeling	46
6.2 Collectieve ontwikkeling	48
6.3 Uitvoering van de onderzoekscyclus	48
6.4 Communicatie met anderen	48
6.5 Relevantie voor mijn werksituatie	50
Nawoord	51
Literatuurlijst	52
Bijlagen	
Bijlage 1 Observatieformulier leerkrachtgedrag	54
Bijlage 2 Observatieformulier leerlinggedrag	55
Bijlage 3 Klassenorganisatie checklist	56
Bijlage 4 Vragenlijst voor een gedragsplan	60
Bijlage 5 Een gedragsplan	61
Bijlage 6 Een checklist (vooruitgang)	62
Bijlage 7 Een systeem van waardering	63
Bijlage 8 Een plattegrond van de klas	67
Bijlage 9 Oplossingsgerichtgesprek (beginmeting)	68
Bijlage 10 Oplossingsgerichtgesprek (eindmeting)	69
Bijlage 11 Toestemmingsformulier ouders	70
Bijlage 12 Doelmatige strategieën die gebruikt zijn voor dit onderzoek om het gedrag te verbeteren.	71

Samenvatting

In groep 7, waar ik les aan geef zit een jongen, Semih met ADHD als diagnose. Ik merkte aan mezelf dat ik hem vaak negatief benader. Toen ik eens goed keek naar mijn handelen besepte ik dat het niet het gewenste gedrag opleverde waar ik naar streefde. Dit gaf voor mij de doorslag om hier mijn onderzoek op te gaan richten. Mijn onderzoek is gericht op doelmatige tactieken en strategieën die ik als leerkracht kan aanreiken bij deze leerling met ADHD zodat hij positieve gedragsverandering laat zien.

Door het bestuderen van literatuur sprak een positieve benadering me al snel aan. Hier wilde ik iets mee doen. De Jong (nd.) geeft aan dat positieve bekrachtiging zorgt voor verandering in houding en op langere termijn voor verandering in gedrag.

Door het invullen van een vragenlijst heb ik samen met Semih een gedragsplan (doel) opgesteld. Door het voeren van een oplossingsgericht gesprek gaf hij aan te willen werken aan een specifiek doel. Dit doel heb ik visueel gemaakt door het op zijn tafel te plakken. Door te werken met een beloningssysteem (complimentenkaartjes en losse sterren) is hij gemotiveerd om te werken aan zijn eigen doel. Hoe het beloningssysteem precies in elkaar zit is te lezen in bijlage 7.

Door het filmen van drie verschillende lessen voor mijn onderzoek (beginmeting) en na mijn onderzoek (eindmeting) kon ik door middel van een gestructureerde observatie scoren op gewenst en ongewenst gedrag van de leerling en op een positieve- en negatieve benadering van mij als leerkracht. Door deze ook met elkaar te vergelijken kon ik zien of mijn benadering invloed had op het gedrag van Semih.

Dit onderzoek heeft aangetoond dat een positieve bekrachtiging zorgt voor verandering in gedrag bij Semih en tevens mijn houding als leerkracht. De positieve benadering en het beloningssysteem dat ik ook heb toegepast bij de andere leerlingen van mijn groep, hebben een positief effect gehad op het gedrag van de leerlingen. Ik ben anders gaan kijken naar gedrag. Ik kijk nu niet meer alleen naar het probleemgedrag, ik kijk naar wat een kind kan leren, opbouwen en ontwikkelen. Furman (2009) zegt hierover dat kinderen op een positieve, constructieve manier problemen kunnen overwinnen door nieuwe vaardigheden te leren. Door positieve bekrachtiging is mijn aandacht nu meer gevestigd op het aanleren van nieuwe vaardigheden.

Inleiding

‘Verander de zwakke punten van je kind in sterke punten’.

(Honos-Webb, 2008)

Mijn naam is Sharon Moraal – Gerritzen en ik ben sinds mei 2000 werkzaam als leerkracht op een katholieke basisschool. In mijn loopbaan als leerkracht ben ik al veel leerlingen tegengekomen met gedragsproblemen. Vaak corrigeerde ik het negatieve gedrag. Het was vaak van korte duur dat het ongewenste gedrag dan weg bleef. Toen ik een onderwerp moest kiezen voor mijn onderzoek, wist ik ook al vrij snel dat ik dit wilde richten op het omgaan met gedragsproblemen. Ik wilde hier meer kennis over krijgen en vaardiger in worden. Omdat Semih in mijn groep best vaak storend gedrag vertoont, heb ik mijn onderzoek op hem gericht. Met dit onderzoek wil ik gaan ervaren wat de kracht van positief benaderen is ten opzichte van Semih. Ik wil hem vaardigheden leren zodat hij weet hoe hij vaker gewenst gedrag kan vertonen. Omdat ik het ga inzetten binnen de groep zullen ook de andere leerlingen hier bij betrokken worden. Ik hoop u als lezer te kunnen overtuigen van de kracht van positief benaderen.

1. Aanleiding en probleemstelling

1.1 Aanleiding

De aanleiding van mijn onderzoek is het feit dat ik op de basisschool waar ik werkzaam ben, regelmatig te maken heb met leerlingen met gedragsproblemen. Ik verdiep me in gedragsproblemen opdat ik de leerlingen beter kan begeleiden om zich optimaal te kunnen ontplooien.

In groep 7 waaraan ik lesgeef zit een 12-jarige jongen Semih (geanonimiseerd) die in mei 2011 de diagnose ADHD heeft gekregen. Ik ben op zoek naar een aanpak die ertoe bijdraagt dat hij positieve gedragsverandering laat zien. In de praktijk komt het er veelal op neer dat ik hem (te) vaak corrigeer, aanspreek op storend gedrag en te weinig positief benader. Voor mij als leerkracht is er een zoektocht begonnen naar en waarop ik hem het beste kan begeleiden.

1.2 Context

De leerling die ik gekozen heb voor mijn onderzoek heeft een verhoogde afleidbaarheid, is overbeweeglijk en handelt impulsief. Hij heeft een totaal IQ van ongeveer 79.

Hij groeit op in een betrokken gezinssysteem met ouders die afkomstig zijn uit Marokko. Zij bieden hun zoon veel ondersteuning om hem te leren zich beter te concentreren. Door zijn ADHD legt hij extra druk op de rest van de groep. Hij zet zich af tegen controle en gezag. Paternotte en Buitelaar (2010) geven aan dat onbehandelde ADHD op de lange termijn kan leiden tot een zeer negatief zelfbeeld.

Door deze leerling de juiste begeleiding te bieden kan dit een positieve bijdrage leveren aan zijn ontwikkeling. Hij is zich niet bewust van zijn gedragingen en geeft aan er in de klas zelf weinig tot geen last van te hebben. Hij zegt vaak te worden aangesproken op zijn gedrag, dit ervaart hij als vervelend. Zijn tekort aan volgehouden aandacht en zijn impulsiviteit zijn van invloed op zijn schoolprestaties. Dit is terug te zien in zijn resultaten.

1.3 Gewenste situatie

Semih moet op een positieve, constructieve manier problemen proberen te overwinnen. Ik wil zoveel mogelijk ongewenst gedrag gaan omzetten naar gewenst gedrag. Door hem de juiste begeleiding te bieden wil ik bereiken dat hij meer zelfvertrouwen en een positiever zelfbeeld krijgt. Tevens hoop ik hem vaardigheden te leren om meer gewenst gedrag te laten zien, zodat hij deze in de praktijk kan toepassen.

1.4 Doel van mijn onderzoek (wat ik hoop te bereiken)

Door dit onderzoek wil ik een duidelijke en overzichtelijke structuur met een individuele leerlijn voor deze leerling creëren. Van groot belang voor mij is het om meer te weten over ADHD en de invloed daarvan op het leerproces van Semih in het bijzonder.

1.5 Wat er al bekend is over dit onderwerp

Er bestaan veel artikelen en boeken over ADHD. Voor mij zal het dan ook een uitdaging zijn om doelgerichte informatie te zoeken die past bij mijn onderzoeksvraag.

In “Het is ADHD” (Paternotte en Buitelaar, 2010) staat dat er nog veel onbeantwoorde vragen zijn over wat precies ADHD is, wat de oorzaken zijn en wat de beste aanpak en behandeling is. Adviezen over behandeling en aanpak van de problemen moeten daarom altijd per individu op hun waarde worden beoordeeld. Dit wil ik realiseren door het af te stemmen op Semih door hem goed bij het proces te betrekken.

1.6 Relevantie voor mijzelf en de omgeving

Voor mij is het van belang om een manier te vinden om een individuele aanpak op te zetten, **samen** met de leerling.

Ik ga kritisch kijken naar mijn leerkrachtgedrag en ga me verdiepen in literatuur die uitgaat van een positieve benadering. Door Semih ook eigenaar te laten zijn van zijn eigen oplossing wil ik hem intrinsiek motiveren. Ik wil hem leren te beschikken over zelfmanagement. Golly en Sprague (2012) geven aan dat zelfmanagement de zelfstandigheid nu en later bevordert en het de leerling positief sociaal gedrag leert.

1.7 De onderzoeksvraag

De centrale onderzoeksvraag luidt als volgt:

Welke doelmatige tactieken en strategieën kan ik in mijn groep aanreiken bij deze leerling met ADHD zodat hij positieve gedragsverandering laat zien?

Hieruit zijn de volgende deelvragen opgesteld waarin we onderscheid maken tussen theoretische en praktische deelvragen. De theoretische deelvragen 1 t/m 3 worden in hoofdstuk 2 beantwoord. De antwoorden van de praktische deelvragen 4 en 5 worden in hoofdstuk 5 beantwoord.

1.7.1 Deelvragen

Theoretische deelvragen:

1. Wat wordt in de literatuur verstaan onder ADHD?
2. Wat is de invloed van ADHD op het leerproces van kinderen met ADHD?
3. Welke theorieën gaan uit van een positieve gedragsbenadering?

Praktische deelvragen:

4. Welke onderwijsbehoeften heeft deze leerling met ADHD?
5. Wat vraagt het van de leerkracht om deze leerling de begeleiding te bieden zodat hij aansluit bij de onderwijsbehoeften van deze leerling?

2. Theoretische onderbouwing

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de theoretische deelvragen 1 t/m 3. Eerst wordt beschreven wat de literatuur verstaat onder ADHD. Wat de invloed van ADHD op het leerproces van kinderen met ADHD is, komt ook aan de orde. Verder wordt ingegaan op een positieve gedragsbenadering en ten slotte worden er handelingsadviezen gegeven.

2.1 Wat de literatuur verstaat onder ADHD

ADHD staat voor Attention Deficit Hyperactivity Disorder. In het Nederlands noemen we ADHD officieel 'een aandachtstekortstoornis met of zonder hyperactiviteit'. Dat wil niet zeggen dat kinderen met ADHD aandacht tekortkomen van hun ouders of leerkrachten. We spreken van aandachtstekort omdat deze kinderen op de een of andere manier hun aandacht niet lang genoeg kunnen richten op taken die voor hen van belang zijn. Ze willen hier best de motivatie voor opbrengen, maar dit blijkt voor hen veel moeilijker te realiseren en veel meer energie te kosten dan andere kinderen.

Duidelijk is dat ADHD een neuro-biologische stoornis in de hersenen is die de ontwikkeling van een kind ernstig kan bedreigen. Kinderen met ADHD zijn overbeweeglijk, vaak onhandelbaar, onrustig en ongeconcentreerd. Ze willen zich wel aanpassen en de regels volgen, maar dat lukt ze vaak niet. Met hun chaotische gedrag roepen ze bovendien veel irritatie op in hun omgeving. Voor alle kinderen is de invloed van de omgeving bepalend voor hun toekomst. Maar voor kinderen met ADHD geldt dat in sterkere mate, omdat het voor hen moeilijker is 'vanzelf' te leren wat normaal gedrag is en wat niet. Iedereen die te maken heeft met een kind met ADHD, kan door het wat extra begeleiding te geven een positieve bijdrage leveren aan zijn of haar ontwikkeling. Het is hierbij belangrijk, maar niet eenvoudig, om de leuke en lieve kanten van het kind te blijven zien. Dat lukt het best als we proberen de stoornis te begrijpen. Leren de wereld te zien door de ogen van de kinderen met ADHD. Begrip van de stoornis biedt de aanknopingspunten het kind te stimuleren bij het aanleren van zelfcontrole en aangepast gedrag. ADHD kan nooit een excuus zijn voor onaangepast gedrag. Soms is het wel een verklaring. De personen in de omgeving van het kind hebben de moeilijke taak het onderscheid te leren maken tussen onwil en onvermogen en daar dan ook naar te handelen (Paternotte en Buitelaar, 2010).

Jeninga (2006) benoemt dat kinderen met ADHD behoefte hebben aan een specifieke begeleiding. De kans is anders groot dat zij steeds ernstiger probleemgedrag ontwikkelen. ADHD is volgens Jeninga een belangrijke risicofactor bij de ontwikkeling van antisociaal gedrag. Ook het ontstaan van een negatief zelfbeeld en weinig zelfvertrouwen ligt op de loer.

De steeds weer tegenvallende leerresultaten zullen zeker invloed hebben op de motivatie en het zelfbeeld van deze leerlingen. Ook is de kans groot dat de interactie tussen leraar en leerling negatief gekleurd raakt. De leraar wordt voor de leerling steeds meer een bron van frustratie. Hij moet immers dingen doen die hem toch niet lukken, steeds weer krijgt hij te horen dat het 'weer niet goed was'. Voor de leraar kan een leerling met ADHD ook de nodige frustraties oproepen. In eerste instantie wordt het gedrag van deze leerling vaak als 'dwars, uitdagend, ongehoorzaam en vervelend' geïnterpreteerd. Bij de leerkracht kan het gevoel ontstaan er 'zoveel energie in te steken en maar zo weinig terug te krijgen'.

Volgens Paternotte en Buitelaar (2010) zijn een aantal oorzaken van ADHD al duidelijk geworden:

- Er is sprake van een grote erfelijke factor;
- Het heeft te maken met anders functionerende hersenen;
- De omgeving speelt een belangrijke rol.

2.2 Invloed van ADHD op het leerproces van kinderen met ADHD

Ontwikkelingsproblemen

De basis van ADHD is dus neurologisch, maar heeft gevolgen op veel gebieden: namelijk op cognitief, sociaal, emotioneel en pedagogisch gebied. Het lijkt of het kind op een te hoog toerental staat afgesteld. Hij heeft van jongs af aan een gebrekkige stuurmanskunst (Gunning, 1996). Taylor (1996) beschreef dat deze kinderen vaak een aantal ontwikkelingsproblemen hebben, zoals taalontwikkelingsstoornissen, vertraagde motorische ontwikkelingen en een laag geboortegewicht. Daarnaast hebben ze ook vaak een irreëel zelfbeeld, overschatten ze zichzelf, wat de behandeling in de weg kan staan (Gresham e.a., 1998).

Kernproblematiek

Kinderen met ADHD stuiten volgens Baard en Van der Elst (2005) in het dagelijks leven op veel problemen, waarvan de drie kernproblemen worden gevormd door:

- *aandachts- of concentratieproblemen*: bijv. dagdromen, traag reageren, apathie, motivatieproblemen, verwarring, lage verbale interactie, vergeetachtigheid, weinig agressiviteit, sociaal genegeerd worden.
- *Impulsiviteit*: bijv. ontremd zijn, niet stil kunnen zijn, storend in gesprekken of activiteiten van anderen.
- *Hyperactiviteit*: bijv. hyper zijn, overbeweeglijkheid, veel praten.

Tekort aan regelfuncties

Bij ADHD spelen meer problemen dan de aandachtsstoornissen, hyperactiviteit en impulsiviteit, die als kernsymptomen worden genoemd.

Paternotte en Buitelaar (2010) beschrijven dat het ook gaat om problemen die worden veroorzaakt door een tekort bij de 'regelfuncties' van de hersenen. In de vakliteratuur worden ze 'executieve functies' genoemd. De regelfuncties zijn vooral nodig bij het verwerken, coördineren en organiseren van nieuwe en complete informatie. Ze doen hun werk in de frontaalkwabben (de voorste delen van de hersenen). Met deze functies bepaalt een individu het doel van zijn handelingen en gedrag, schakelt hij afleidende factoren uit, plant hij de volgorde van handelingen, voert hij de taken die daarvoor nodig zijn stap voor stap uit en controleert hij het effect, waarbij hij ook rekening houdt met mogelijke toekomstige effecten. Hij reguleert er de emoties, motivatie en alertheid mee en laat ervaringen uit het verleden meespelen bij de verwachtingen over en beslissingen voor de toekomst. Regelfuncties zijn dus essentieel voor het realiseren van doelgericht en aangepast gedrag. Bij kinderen met ADHD werken de regelfuncties niet goed. Dit heeft vaak vervelende gevolgen:

- ✚ Het is moeilijk voor hen om complexe handelingen te coördineren (aankleden kan al een probleem zijn als de kleren niet klaarliggen in de volgorde waarin ze moeten worden aangetrokken).
- ✚ Ze kunnen niet doelgericht te werk gaan in nieuwe situaties; het lukt ze niet om snel een 'plan' op te stellen zodat ze het belangrijkste eerst doen. In eenvoudige en bekende situaties hebben ze de regelfuncties minder nodig, omdat ze dan in zekere mate kunnen terugvallen op reeds aangeleerd en geautomatiseerd gedrag.
- ✚ Ze leren niet zo snel van hun ervaringen en ze staan van tevoren minder stil bij de consequenties van hun gedrag.
- ✚ Ze zijn daardoor minder in staat hun ervaringen te laten meewegen bij (onbewuste) beslissingen over hun gedrag.
- ✚ Ze kiezen vaak voor de kortetermijnoplossing of –beloning. Het is erg moeilijk voor ze een directe beloning te laten schieten en (in plaats daarvan) te werken voor een doel of beloning in de toekomst.

Diverse deskundigen vergelijken de regelfuncties van de hersenen met de dirigent van een orkest: zonder dirigent kunnen instrumenten wel bespeeld worden, maar is er geen samenspel en ontstaat er geen harmonisch klinkende muziekuitvoering.

De innerlijke spraak als regelfunctie

Een van de instrumenten die de regelfuncties gebruiken om hun werk te doen, is de *innerlijke spraak*.

Deze vaardigheid ontwikkelen kinderen als het goed is vanzelf. Als kleuter praten zij hardop in zichzelf, in de jaren daarop steeds zachter, totdat zij aan het eind van de lagere school alleen 'in gedachten' met zichzelf praten, onhoorbaar voor anderen.

Innerlijke spraak is een belangrijk middel om ons gedrag te reguleren: we gebruiken het onder meer als we ons willen beheersen, we plannen maken en als we voor onszelf nagaan of een opgelegde regel redelijk is. Bij kinderen met ADHD loopt de innerlijke spraak vaak achter bij leeftijdsgenoten. Wanneer de innerlijke spraak onvoldoende functioneert, blijft het kind langer en sterker afhankelijk van sturing uit de buitenwereld.

Vandaar dat kinderen met ADHD veel structuur nodig hebben, die van buitenaf aangereikt moet worden omdat zij zelf niet in staat zijn deze van binnenuit aan te brengen. Op school speelt de leerkracht hierin dus een belangrijke rol.

Paternotte en Buitelaar geven aan dat naarmate kinderen met ADHD ouder worden, het verschil tussen cognitieve (denk) ontwikkeling en de veel tragere ontwikkeling in zelfsturing en zelfredzaamheid steeds meer opvallen. Jongeren met ADHD blijven steeds meer gericht op zichzelf en leren minder snel rekening te houden met anderen.

2.3 Een positieve gedragsbenadering

In deze paragraaf kun je lezen wat het belang is van een positieve gedragsbenadering. Tevens

Het belang van een positieve benadering

Uit studies blijkt dat voor álle kinderen een positieve benadering het beste effect heeft, maar voor kinderen met ADHD is dit een noodzaak. Door een kind positief te benaderen vergroot je het zelfvertrouwen, leert het kind het meest over hoe het zich juist wel dient te gedragen en verbetert het de sfeer. Als je je vooral richt op het ongewenste gedrag, kom je in een vicieuze cirkel van dreigen en straffen terecht. Dit levert veel frustratie op. Bovendien levert het een ongelukkig kind en een vervelende sfeer op.

Paternotte en Buitelaar (2010) beweren dat alleen door het goede gedrag te belonen, je een kind aangepast gedrag kunt aanleren.

Doelmatige methoden

Positive Behavior Support (PBS) (Golly en Sprague, 2012) reikt doelmatige methoden aan om het gedrag te kunnen beheersen van leerlingen in alle schoolsituaties (voor alle leerlingen van de school), voor leerlingen die risico lopen op gedragsstoornissen (sommige leerlingen), en voor de (weinig) leerlingen van wie het gedrag storend is en die ongedisciplineerd zijn. Uit onderzoek is gebleken dat deze totaalbenadering doelmatig is (Walker et al., 1996).

Wat PBS kan doen

Omdat mijn onderzoek gericht is op het effect van een positieve benadering van een leerling met ADHD en zijn gedrag in de groep beschrijf ik hieronder wat PBS aangeeft over verbetering van de dagelijkse praktijk op klassenniveau en verbetering van de manier waarop individuele leerlingen geholpen worden.

Het verbeteren van de dagelijkse praktijk op klassenniveau

- ✚ Het laten afnemen van ongewenst gedrag van leerlingen in de klas. Het voorkomen van problemen door je leerkrachtattitude aan te passen.
- ✚ Het doelmatig en consequent vasthouden van de aandacht van je leerlingen. Door het gebruik van duidelijke signalen in de klas neemt het aantal ordeverstoringen af.
- ✚ Het gebruik van een doelmatig systeem van bekrachtiging om gewenst gedrag vast te houden.
- ✚ Het bevorderen van veiligheid, respect en verantwoordelijk gedrag tussen leerlingen onderling door dit te onderwijzen en door positieve en corrigerende feedback te geven.
- ✚ Het gericht onderwijzen en ondersteunen van de sociale vaardigheden van de leerlingen in de klas. Gewenste gedragingen dienen aangeleerd en besproken te worden.

Het verbeteren van de manier waarop individuele leerlingen geholpen worden

- ✚ Het objectief inschatten van de oorzaken van ongewenst gedrag door leerlingen en het ontwikkelen van plannen om individuele leerlingen te steunen.
- ✚ Het doelmatig reageren op pesten, ongehoorzaamheid en escalatie van ongewenst gedrag. Het aanpassen van je eigen gedrag om dergelijke problemen voor te zijn.

- ✚ Het onderwijzen van leerlingen over hoe ze hun gedrag en hun leerprestaties kunnen verbeteren. Zelfmanagement en intrinsieke motivatie worden met eenvoudige procedures aangeleerd.

Het belang van de samenwerking met ouders

Het is van het grootste belang dat de ouders op de hoogte worden gesteld van de procedures die je op klassenniveau hanteert. Daarom is het goed een positieve band met de ouders te ontwikkelen. Verder is samenwerken met de ouders van belang, om zo te komen tot positief gedrag van de leerling op school, maar ook thuis.

Ouders zijn partners in het verbeteren van de schoolprestaties.

(Golly en Sprague, 2012)

Waardering en beloning

Binnen PBS is sprake van een systeem van waardering en beloning schrijft Golly (2009). Zij haalt daarbij een onderzoek (Walker et al. 1996) aan: 'Belonen is belangrijk. Het instellen van regels alleen heeft geen effect op ongewenst gedrag van leerlingen, maar als leerkrachten geïnstrueerd worden om de schoolregels te onderwijzen, de leerlingen te betrappen als ze juist goed gedrag vertonen en kleine misdragingen te negeren, het probleemgedrag in het algemeen sterk vermindert'

Effectieve leerkrachten focussen op belonen in plaats van straffen. Negatieve consequenties kunnen het gedrag van de leerling tijdelijk beïnvloeden, maar veranderen het gedrag meestal niet. Bovendien leert de leerling door straffen wat hij niet moet doen. Hij moet echter verwachte vaardigheden aanleren. Positieve bekrachtiging zorgt voor verandering in houding en op langere termijn voor verandering in gedrag. (Jong de W. nd.)

De Jong (2010) noemt een aantal tips in zijn boek 'Gedrag is meer dan je ziet' voor het goed complimenteren:

- ✚ Verwoord het gewenste gedrag terwijl je complimenteert
- ✚ Het compliment is specifiek voor het getoonde goede gedrag
- ✚ Geef het compliment direct
- ✚ Varieer in de bewoordingen van je complimenten
- ✚ Wees consequent en oprecht in je complimenteren
- ✚ Ondersteun het compliment met non-verbale signalen

Motiveren

Honos-Webb (2008) geeft aan dat als je ADHD als een gave ziet, zal dat het kind motiveren, omdat je de symptomen die anderen zo problematisch vinden juist positief benadert. De diagnose op een andere manier bekijken, is een belangrijke techniek binnen de cognitieve gedragstherapie: herkaderen.

Als ADHD als een gave gezien wordt verhoogt dit ten eerste de motivatie van de leerling doordat zijn zelfbeeld versterkt wordt, en ten tweede laat je de leerling in zijn waarde door de boodschap dat hij goed is zoals hij is. Je probeert niet een stoornis te laten verdwijnen, je probeert de leerling zodanig te vormen, dat hij de manier waarop hij anders is dan anderen kan gebruiken om zijn doelen te bereiken.

Als leerlingen niet gemotiveerd lijken, zijn het vaak de doelen die het probleem vormen. We zijn allen waarschijnlijk het meest gemotiveerd om te werken aan doelen die we zelf gesteld hebben en daarom voor ons iets betekenen, hetgeen niet het geval is als we aan doelen moeten werken die ons door een ander worden opgelegd. Integendeel. Een van de minst vruchtbare activiteiten waarin we verzeild kunnen raken, is te proberen een leerling ervan te overtuigen dat hij of zij een bepaald probleem heeft. Het feit dat een leerkracht, of schoolhoofd, of ouders hebben vastgesteld wat het probleem is en wat er moet gebeuren, wil nog niet zeggen dat een leerling het daarmee eens zal zijn.
(Durrant, 1993)

Van focus op problemen naar vaardigheden leren

Kids' Skills (Furman, 2009) is een methode waarmee kinderen op een positieve, constructieve manier problemen overwinnen door nieuwe vaardigheden te leren. Het is oorspronkelijk ontwikkeld in Finland, op de kleuterschool voor kinderen van vier tot zeven jaar in Keula, maar al spoedig bleek dat deze aanpak ook bij oudere kinderen werkt. Met enige aanpassing kan deze methode in de meeste gevallen ook voor tieners en zelfs volwassenen die daarvoor openstaan een hulpmiddel zijn om hun problemen op te lossen. Het programma van Kids' Skills omvat vijftien achtereenvolgende stappen. (bijlage 3) Kids' Skills plaatst het kind in het middelpunt. Het begint met kijken naar wat het kind kan leren, opbouwen en ontwikkelen.

Ben Furman zegt dat Kids' Skills 'ons dwingt om opnieuw te onderzoeken hoe wij met kinderen samenwerken'. Furman start vanuit de premisse dat we met kinderen kunnen samenwerken bij het oplossen van de emotionele en gedragsproblemen en de zogenaamde psychiatrische problemen die zij te zien geven.

Bij Kids' Skills begint de oplossing met het 'vertalen' van het probleem in vaardigheden, dat wil zeggen, door vanuit een 'probleem' te komen tot een besef van de vaardigheid die vereist is om het probleem te overwinnen.

Deze stap noemen we 'problemen pellen'. Als we eenmaal hebben vastgesteld welke specifieke vaardigheid het kind moet leren om het probleem te laten verdwijnen kunnen we voortaan praten over vaardigheden in plaats van problemen. Per slot van rekening is het idee dat kinderen vaardigheden moeten leren iets wat hen veel meer aanspreekt – en meer motiveert – dan het idee dat ze een oplossing voor problemen moeten vinden.

(Furman, 2009)

2.4 Handelingsadviezen

Volgens Mulders en Paternotte (1998) vereist ADHD een multidisciplinaire aanpak op verschillende fronten. Zowel thuis als op school is een op elkaar afgestemde behandeling en begeleiding noodzakelijk. Hieronder worden enkele mogelijkheden, adviezen en aandachtspunten voor de begeleiding van leerlingen met ADHD in de klas beschreven. Een van de algemene handelingsadviezen van de Jong (nd.) is dat leerlingen gebaat zijn bij een consequente benadering. Leerlingen moeten weten welk gedrag van ze verwacht wordt. Dit gedrag moet worden aangeleerd en getraind. De leerkracht moet hiervoor model staan.

Jeninga (2006) geeft aan dat goed klassenmanagement een voorwaarde is om leerlingen met leer- en gedragsproblemen te kunnen begeleiden. Individuele begeleiding zal naast preventieve maatregelen noodzakelijk zijn. Om hier ruimte voor te creëren, zullen de leerlingen in de klas bijvoorbeeld 'zelfstandig' moeten kunnen werken. Onder goed klassenmanagement vallen de onderstaande voorwaarden.

Hanteren van regels

Het is aan te bevelen regels zo concreet mogelijk te omschrijven en steeds te controleren of ze 'gehoord' en begrepen zijn (bijv. eerst hand opsteken, dan vragen).

Visualiseren

Het aanleren en onthouden van regels en andere afspraken werkt bij kinderen met ADHD het beste wanneer ze ook visueel worden aangeboden. Op de tafel van de leerling kan

bijvoorbeeld een kaart gelegd (geplakt) worden waar de afgesproken regels op afgebeeld of beschreven staan.

Investeren in een positieve relatie

Het kan geen kwaad wanneer de leerkracht tussen de lessen (in pauzes, voor en na schooltijd) contact zoekt met de leerling om ook andere kanten van hem te ontdekken en interesse te tonen.

Letten op gewenst gedrag

Van complimenten groeien leerlingen. Bewust letten op gewenst gedrag maakt dat de leerling met ADHD ook af en toe een pluim krijgt.

Opdoen van succeservaringen

Door hun impulsiviteit en concentratieproblemen leveren kinderen met ADHD vaak zwakke prestaties. De leerkracht zal speciaal mogelijkheden of situaties moeten creëren, waarin de kans groot is dat ook de leerling met ADHD een succeservaring opdoet.

Duidelijke instructie

Voor een leerling met ADHD is het van belang dat een instructie duidelijk gegeven wordt: 'wat wordt wanneer verwacht?'. Tijdens de instructie is het van belang de leerling met ADHD steeds even 'erbij te halen' door een korte vraag te stellen of even de aandacht te vragen door oogcontact.

Snel feedback geven

Om voldoende verband tussen zijn gedrag en het gevolg (bijvoorbeeld een compliment) te leggen, is het van belang dat *beloning en straf* direct gegeven wordt.

Motorische activiteiten

Het heeft een positief effect op het gedrag van de leerling met ADHD wanneer hij regelmatig ruimte en mogelijkheid krijgt voor wat beweging (een leerling zou bijvoorbeeld de planten water kunnen geven of iets naar een andere klas brengen). Na een motorische activiteit is de concentratie weer beter.

Betrekken bij de les

Leerlingen met ADHD zijn gevoelig voor 'spannende prikkels' en voor iets nieuws. De leerkracht kan hier rekening mee houden door bijvoorbeeld boeiend te vertellen tijdens een uitleg of spelletjes in te bouwen ('eens kijken wie...')

Afstemmen van verwachtingen

Om frustratie bij leerling en leraar te voorkomen is het van belang dat de laatste zijn verwachtingen afstemt op de mogelijkheden die de leerling heeft. De kans is groot dat een leerling met ADHD regelmatig overvraagd wordt. Dit leidt tot een negatief zelfbeeld en motivatieproblemen. In het algemeen gaat men ervan uit dat een leerling met ADHD reageert als een leerling die ongeveer 30% jonger is. Het kan geen kwaad wanneer de leerkracht hier rekening mee houdt.

Negeren indien mogelijk

Het kan voor een leerkracht heel moeilijk zijn om niet steeds te reageren op het (probleem)gedrag van de leerling met ADHD. De kans is groot dat er irritatie gaat optreden en de leerling alleen maar bevestigd wordt in zijn probleemgedrag. Als negeren van belang is, is het goed wanneer de leerkracht de leerling buiten zijn gezichtsveld een plaats geeft. Wanneer echter snelle feedback van belang is, dan is een plaats dichtbij de leerkracht meer aangewezen. Afhankelijk van de aanpak (doelen in het handelingsplan) kan dus de plaats in de klas van de leerling met ADHD anders zijn.

Hulp bij frustratie

Leerlingen met ADHD lopen tegen nogal wat frustraties op. Een onvoldoende voor het proefwerk, weer een spelletje verloren, de handvaardigheidles is afgelopen en het werkstuk is nog niet klaar.

Een driftbui als ontlading van frustratie is dan ook niet vreemd bij deze kinderen. De leerkracht kan hen helpen door hen enerzijds ruimte te geven voor deze ontlading en anderzijds door hen te leren hun woede te beheersen.

Hulp bij probleem oplossen

Leerlingen met ADHD hebben moeite met het oplossen van problemen. Als gevolg van hun impulsiviteit staan zij niet voldoende stil bij het probleem en reageren zonder na te denken over onder andere de gevolgen van hun aanpak / oplossing.

De leerkracht zal hen moeten helpen bij het probleem oplossen. Hierbij kan hij gebruik maken van het aanleren van een *probleemoplossingsstrategie*.

Op onze school maken wij gebruik van de zelfinstructiemethode van Meichenbaum. Deze wordt weergegeven in figuur 1.

taaksituatie	Verbale begeleiding	Visuele ondersteuning
1. De fase waarin de taak gegeven wordt.	"Wat moet ik doen?"	
2. De fase waarin het kind nadenkt over een oplossingsstrategie.	"Hoe ga ik het doen? Ik maak een plan."	
3. De fase waarin het kind de opdracht uitvoert.	"Ik doe mijn werk."	
4. De fase waarin het kind het werk evalueert.	"Ik kijk na: wat vind ik ervan?"	

Figuur 1: Zelfinstructiemethode (uit: Timmerman, 2009)

Aanvankelijk ging men er bij deze cognitieve benadering van uit dat de leerling na intensieve oefening met de leerkracht, deze stappen in zichzelf zou gaan zeggen wanneer hij met een probleem geconfronteerd zou worden. Onderzoek heeft echter aangetoond dat van dergelijke cognitieve gedragstherapeutische interventies geen lange-termijn-effecten te verwachten zijn. Ook vindt er geen generalisatie plaats naar andere situaties (Gezondheidsraad, 2000). Aanwezigheid van een 'belonende' en 'hints' gevende leerkracht blijft noodzakelijk. De strategie kan goed gebruikt worden om te anticiperen op nieuwe problemen die de leerling tegen kan komen (bijvoorbeeld wanneer hij 'zodadelijk' de speelplaats opgaat) of om eerdere probleemsituaties te analyseren (Jeninga, 2006). In de praktijk kom ik dit ook tegen. Ik merk dat de zelfinstructiemethode van 'Meichenbaum', die wij op onze school hanteren, steeds benoemd moet worden door de leerkracht om de leerlingen aan te sporen stap voor stap het denkproces te ontwikkelen. In mijn groep geldt dit niet alleen voor de leerling met ADHD, het geldt ook voor andere leerlingen.

De interventies hieronder zijn volgens de Jong (2010) succesvol gebleken bij leerlingen met ADHD. De komende tijd wil ik deze interventies gaan toepassen op Semih en hoop ik hiermee succes te boeken.

- ✚ Negeer ongewenst gedrag selectief; bijvoorbeeld wanneer gedrag aandachtvragend is zonder dat het de sfeer in de klas aantast.
- ✚ Verwijder afleidende voorwerpen. Doe dit nadat de leerling eerst de kans heeft gehad dit zelf te doen.
- ✚ Zorg voor 'motorische ruimte'. Even een loopje: boodschap, boek terugbrengen, enz.
- ✚ Belonende activiteit aanbieden, na een minder plezierige opdracht voor de leerling.
- ✚ Help de leerling een horde te nemen. Dit kan een aanmoediging zijn, een korte assistentie, aanvullend materiaal om een opdracht te vergemakkelijken.
- ✚ Hulp van groepsgenoten heeft een positieve invloed op het gedrag van leerlingen met ADHD.
- ✚ Hanteer simpele gebaren ter visuele ondersteuning van je verwachtingen.
- ✚ Wanneer je tegen een leerling praat, beweeg dan in zijn of haar richting. Nabijheid helpt de leerling focussen en zich te concentreren op wat je zegt.

- ✚ Leer sociale vaardigheden aan door middel van rollenspel, bied verschillende oplossingsmodellen aan bij conflicten. Bied mogelijkheden aan om deze vaardigheden in te slijpen.
- ✚ Leer de leerling vaardigheden aan in het oplossen van problemen.
- ✚ Werk met beloningssystemen. Stem beloningssystemen af met ouders.
- ✚ Werk proactief, denk hardop en denk vooruit.

3. Onderzoeksmethodologie

In dit onderzoek staat het gedrag van Semih met ADHD centraal. In dit hoofdstuk ga ik dieper in op het soort onderzoek, de onderzoeksdomen en de onderzoeksgroep. Tevens zal ik de instrumenten die ik gebruik voor het registreren van de data nader toelichten. Tenslotte geef ik aan op welke manier ik triangulatie heb toegepast en beschrijf ik de ethische principes van dit onderzoek.

3.1 Soort onderzoek

‘Praktijkonderzoek in de school is onderzoek dat wordt uitgevoerd door leraren en leraren-in-opleiding, waarbij op een systematische wijze interactie met de omgeving antwoorden verkregen worden op vragen die ontstaan in de eigen onderwijspraktijk en gericht zijn op verbetering van deze praktijk’, aldus van der Donk en van Lanen (2012, blz. 17).

Dit onderzoek is een case study, de Engelse benaming voor de gevalsstudie. De Lange, Schuman en Montessori (2011) geven aan dat bij een case study het onderzoek zich richt op één casus, die vervolgens diepgravend wordt onderzocht. In dit onderzoek wordt het gedrag van Semih en de leerkracht geanalyseerd. Door gebruik te maken van een gering aantal onderzoekselementen (paragraaf 3.5) is het mogelijk dat de diepte in gegaan kan worden. Omdat het een strategie is waarbij de focus ligt op relaties en processen is het van belang om het gedrag van Semih en de leerkracht onder de loep te nemen. Dit zal worden gerealiseerd in de klassensituatie. Dit onderzoek is naast een case study ook een actieonderzoek. In abstracte zin is actieonderzoek een vorm van interventiemethodologie. Gedurende het onderzoek wordt namelijk een alternatieve handelingswijze ontwikkeld en uitgetoetst (de Lange, Schuman en Montessori (2011)). Dit onderzoek richt zich op het gedrag van Semih met ADHD en de tactieken en strategieën die nodig zijn om te zorgen voor positieve gedragsverandering. Omdat het doel van dit onderzoek is om mijn eigen beroepspraktijk te onderzoeken en deze te verbeteren of te vernieuwen kan ik stellen dat het een actieonderzoek is.

3.2 Onderzoeksdomein

Dit onderzoek is gericht op factoren die van invloed zijn op het gedrag van Semih, in relatie tot ADHD en het pedagogisch klimaat. Deze factoren moeten afgestemd zijn op zijn onderwijsbehoeften. Semih zit in groep 7. Deze groep bestaat uit 11 leerlingen, waarvan 5 meisjes en 6 jongens. Vorig schooljaar was deze groep een combigroep, dit schooljaar hebben wij er bewust voor gekozen om ze een heel schooljaar als enkele groep te begeleiden. De reden hiervan is dat er nogal wat gedrags- en niveauproblemen in deze groep voorkomen. Dit schooljaar besteed ik gerichter aandacht aan het verbeteren van het pedagogische klimaat. Omdat ik niet alle interventies kan meten heb ik ervoor gekozen om mijn benadering naar Semih en zijn gedrag te analyseren.

3.3 Onderzoeksgroep

Voor mijn onderzoek heb ik Semih geselecteerd, een 12 jarige jongen uit groep 7 met ADHD. Hij gebruikt geen medicatie. Semih heeft moeite om zich langere tijd te concentreren. Tijdens de lessen van Leefstijl (methode sociaal emotioneel) en handvaardigheid heeft hij meer moeite om zich aan de regels te houden en heeft hij onvoldoende controle over zijn gedrag. Deze lessen spelen zich vaak af in een kring of in een vrije situatie. Semih praat regelmatig door de klas. Hij is goed aan te spreken op zijn gedrag, het lijkt hem te overkomen. Semih wordt in 'vrije' situaties vaker negatief aangesproken op zijn gedrag dan tijdens een klassikale les.

3.4 Onderzoekperiode

Dit onderzoek is uitgevoerd van februari tot en met april 2012.

3.5 Verantwoording van dataverzameling

Bij het verzamelen van data maak je gebruik van instrumenten. Dit zijn middelen die je helpen de data die voor je onderzoek belangrijk zijn op een eenduidige wijze te verzamelen (van der Donk en van Lanen, 2012). In deze paragraaf komen achtereenvolgens de instrumenten aan de orde waarmee ik data heb verzameld die bijdragen aan het beantwoorden van de deelvragen en mijn centrale onderzoeksvraag.

Observeren

gestructureerde observatieschema's:

- observatieformulier leerkrachtgedrag (bijlage 1)
- observatieformulier leerlinggedrag (bijlage 2)
- checklist gedragsplan (bijlage 6)

indirecte observatie:

- video-opnamen

Het eerste instrument van dataverzameling waar ik gebruik van heb gemaakt is observeren. Van der Donk en van Lanen (2010) geven aan dat je via observaties inzicht krijgt in wat er daadwerkelijk gebeurt in de praktijk. Voor dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van indirecte observatie doordat gebruik wordt gemaakt van video-opnamen, waardoor het mogelijk is om het ook op een ander moment te bekijken. Hierdoor is het makkelijker om de observatielijsten in te vullen omdat je de situatie net zo vaak kunt bekijken als je zelf wilt. Tevens wordt gebruik gemaakt van een gestructureerde observatie doordat op de observatielijsten en de checklist duidelijk wordt aangegeven op welke gedragingen gelet moet worden. Door gebruik te maken van dit instrument wil ik doelgericht kijken naar zowel het gedrag van de leerkracht als dat van Semih.

Bevragen

Vragenlijsten met open vragen:

- checklist klassenorganisatie (bijlage 3)
- vragenlijst gedragsplan (bijlage 4)

Interview:

- oplossingsgerichtgesprek beginmeting (bijlage 9) en eindmeting (bijlage 10)

Het tweede instrument waar ik voor mijn onderzoek gebruik van heb gemaakt is bevragen. Van der Donk en van Lanen geven aan dat dit een veelvoorkomende vorm van dataverzameling is. Bekende voorbeelden zijn het interview, de vragenlijst en de toets. Bij bevragen gaat het erom data zo te verzamelen dat de resultaten niet beïnvloed zijn door de manier van vragen, de vragensteller, de plek waar het interview plaatsvindt, enzovoort. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van vragenlijsten met open vragen. De leerkracht kan zelf een antwoord op een vraag formuleren. De antwoorden die gegeven worden kunnen daardoor heel divers zijn. De checklist klassenorganisatie wordt door de leerkracht en een duo partner ingevuld en vergeleken. Hierdoor is het vrij eenvoudig om dit te analyseren. De vragenlijst voor het gedragsplan wordt alleen door de leerkracht ingevuld.

Op deze manier wordt functioneel naar gedrag gekeken. Golly en Sprague (2012) geven aan dat er niet gelet moet worden op de bron van het probleemgedrag, maar op de factoren die wij in de schoolomgeving kunnen beïnvloeden. Bij het voeren van de oplossingsgerichte gesprekken wordt gebruik gemaakt van verschillende soorten vragen. Kvale (1996) geeft een typologie (onderverdeling) van negen verschillende soorten vragen die gesteld kunnen worden tijdens een interview. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de volgende vragen:

Verdiepende vragen: Er wordt dieper op het antwoord ingegaan. (Kun je daar nog iets meer over vertellen?)

Specificerende vragen: Er wordt dieper op het antwoord ingegaan door vragen te stellen die het verhaal concreter maken. (Wat dacht je toen?)

Directe vragen: Er worden vragen gesteld die direct gericht zijn op de belangrijkste doelen van het gesprek. (Hoe reageerde je toen juf dat zei?)

3.6 Verantwoording van data-analyse

Hieronder wordt per instrument aangegeven hoe de verzamelde gegevens geanalyseerd worden om antwoord te krijgen op de centrale onderzoeksvraag en de deelvragen. Alle data wordt hier teruggebracht tot een overzichtelijk geheel, zodat het mogelijk is om conclusies te trekken.

Observeren

gestructureerde observatieschema's:

- observatieformulier leerkrachtgedrag
- observatieformulier leerlinggedrag

Om een valide (valide wil zeggen dat je datgene onderzoekt wat je wilt onderzoeken) resultaat te krijgen van dit onderzoek is aan het begin- en aan het eind van de onderzoeksperiode gebruik gemaakt van een observatielijst leerkrachtgedrag en een observatieformulier leerlinggedrag. Deze is samen met mijn collega bekeken en aan de hand van de video-opnamen hebben we deze individueel ingevuld. Om antwoord te kunnen geven op de deelvragen en de centrale onderzoeksvraag is het van belang gericht te kijken naar het gedrag van de leerkracht- en de leerling. Gekozen is voor een gestructureerde observatie omdat dan exact aangeven kan worden op welke gedragingen gelet moet worden, namelijk de positieve- en de negatieve benadering van de leerkracht en het gewenste- en ongewenste gedrag van de leerling. De positieve benadering van de leerkracht

bestaat uit het geven van complimenten, de regels positief formuleren en gebruik maken van een beloningssysteem. De negatieve benadering houdt in; het aanspreken van negatief gedrag, mopperen. Bij ongewenst gedrag van de leerling valt te denken aan: door de klas roepen, onnodig lopen door de klas, rare bewegingen tijdens de les, storen van de 'buur', andere leerlingen aanraken, enzovoort. Taakgericht bezig zijn, luisteren, vinger opsteken of blokje op vraagteken zetten, enzovoort vallen onder gewenst gedrag. Het aantal gedragingen die geteld zijn op de observatieformulieren van zowel de leerkracht als de leerling worden in een grafiek gezet. Omdat het aantal gedragingen in een les niet gelijk zijn wordt dit omgezet in procenten. Elke les telt voor 100%. Om te meten of het gedrag van de leerkracht van invloed is op het gedrag van Semih worden beide resultaten ook met elkaar vergeleken.

checklist gedragsplan

Bij het uitvoeren van het gedragsplan maak ik gebruik van een checklist om hier de vooruitgang van Semih op aan te tekenen.

Als leerkracht kan ik op deze manier nagaan wat er tijdens de lessen precies gebeurt en kunnen er eventueel veranderingen doorgevoerd worden waardoor Semih in de lessen toch correct gedrag kan laten zien. Deze checklist wordt ook gebruikt om de vorderingen met probleemgedrag te meten. Om het zelfmanagement (het beheersen van je gedachten, gevoelens en overtuigingen) van Semih te bevorderen vult hij deze checklist zelf ook in. De resultaten worden net als de resultaten van het leerkracht- en leerlinggedrag weergegeven in een grafiek. Gedurende drie weken wordt de checklist bijgehouden. Elke week staat voor 100%. De positieve gedragingen zijn af te lezen in groen, de negatieve gedragingen in rood.

Bevragen

Vragenlijsten met open vragen:

checklist klassenorganisatie

Voor dit onderzoek richt ik mij vooral op strategieën, systemen van bekrachtiging, actief toezicht houden en gedragingen bijhouden en analyseren. Om in de klas het juiste gedrag te onderwijzen en probleemgedrag aan te pakken heb ik als leerkracht strategieën nodig (Golly en Sprague, 2012). Ik moet mijn lokaal zo inrichten dat gewenst gedrag erdoor wordt bemoedigd en leren wordt bevorderd. Duidelijk moet zijn wat ik wil zien gebeuren bij het binnenkomen, het weggaan, het begin van een nieuwe les en zelfstandig werken van de leerlingen. Ook moet duidelijk zijn wat ik van de leerlingen wil horen; het geluidsniveau, respectvol praten en de manier van vragen stellen.

Het is niet vanzelfsprekend voor mij dat de leerlingen weten wat er van hen wordt verwacht. Ook omdat zij les krijgen van twee leerkrachten die elk weer hun eigen regels hanteren is het belangrijk om dit ook te vergelijken. Gedragsverwachtingen zijn volgens Golly en Sprague (2012) de bouwstenen van het disciplineplan dat je in de klas wilt gaan hanteren. Het is van belang om hier aandacht aan te besteden. Als leerkracht heb ik een duidelijk idee waar de grenzen in mijn klas liggen. Doordat ik de leerlingen telkens weer duidelijk maak waar dat is, hoop ik veel problemen effectief te kunnen bestrijden of te voorkomen. Om een goed beeld te krijgen van de klassenorganisatie wordt gebruik gemaakt van de checklist klassenorganisatie die mijn duo partner ook invult. Na het invullen wordt bepaald op welke terreinen verbeteringen ingevoerd moeten worden door beide checklisten te vergelijken met elkaar.

vragenlijst gedragsplan

Aan de hand van een vragenlijst voor een gedragsplan stel ik samen met Semih een gedragsplan (bijlage 5) op om zo een duidelijk beeld te krijgen van de informatie voor het bevorderen van gewenst gedrag. Vanaf dat moment kan het plan in werking worden gezet. Belangrijk is om de vorderingen regelmatig te evalueren door het voeren van een gesprek met de leerling en het plan eventueel aan te passen.

Interview:

oplossingsgerichtgesprek beginmeting en eindmeting

Ook de leerling is betrokken bij de gemaakte filmbeelden. Samen met Semih zijn met name de positieve gedragingen besproken. Aan de hand van een oplossingsgericht gesprek hebben we in kaart gebracht wat al goed gaat en wat nog verbeterd kan worden. Op deze manier leert de leerling zichzelf te managen. De belangrijke punten die voortkomen uit het gesprek worden vastgelegd in een gedragsplan.

3.7 Plan van aanpak

In deze paragraaf is gebruik gemaakt van een overzichtsschema als onderdeel van het plan van aanpak. Dit is tevens een ondersteuning bij de uitvoering van mijn onderzoek gedurende de onderzoeksperiode.

Deelvraag	Data verzamelen <i>Hoe?</i>	Methode(n) en middelen <i>Wat?</i>	Betrok- kene n <i>Wie?</i>	<i>Waar?</i>	<i>Wanneer ?</i>
1. Wat zijn de basiskenmerken van ADHD?	Literatuurstudie: Lezen, nuttige informatie selecteren, vastleggen in theoretisch kader (hoofdstuk 2)	Literatuur: Paternotte & Buitelaar (2010) Jeninga (2006) Paternotte (2005)	Ikzelf	Thuis / op school	Week 5: 30 jan – 5 febr 2012
2. Wat is de invloed van ADHD op het leerproces?	Literatuurstudie: Lezen, nuttige informatie selecteren, vastleggen in theoretisch kader (hoofdstuk 2)	Literatuur: Gunning (1996) Taylor (1996) Gresham e.a.(1998) Baard en Van der Elst (2005) Paternotte & Buitelaar (2010)	Ikzelf	Thuis/ op school	Week 6 + 7: 6 – 19 febr. 2012
3. Welke theorieën gaan uit van een positieve benadering?	Literatuurstudie: Lezen, nuttige informatie selecteren, vastleggen in theoretisch kader (hoofdstuk 2)	Literatuur: Paternotte & Buitelaar (2010) Positive Behavior Support (PBS) (Golly & Sprague, 2012) Walker et al.(1996) De Jong (2010) Honos-Webb (2008) Durrant, 1993) Furman (2009)	Ikzelf	Thuis / op school	Week 8: 20 – 27 febr. 2012
4. Waar heeft deze leerling met ADHD behoefte aan?	Klassenorganisatie in orde? Vragenlijst invullen	checklist van de klassenorganisatie Observatieformulier	Collega Ikzelf Collega	Op school: Tijdens Leefstijl, handvaar	Week 9 + 10: 27 febr. – 11 maart 2012

	Video opnamen maken (beginmeting)	leerlinggedrag: Invullen a.d.h.v de video opnamen.	Ikzelf	digheid en rekenen.	
		Observatieformulier leerkrachtgedrag: Invullen a.d.h.v de video opnamen.	Collega Ikzelf	Thuis (bekijken en uitwerken)	
	Oplossingsgericht gesprek voeren	Vragenlijst	Ikzelf		
5. Wat vraagt het van de leerkracht om deze leerling de begeleiding te bieden zodat hij zich optimaal kan ontplooiën?	Literatuurstudie: Mulders & Paternotte (1998) Jeninga (2006) De Jong (2010)	Belangrijke interventies, die bij me passen gaan gebruiken Gedragplan opstellen Beloningssysteem ontwerpen Beloningssysteem invoeren Gedragplan uitvoeren	Ikzelf Semih Ikzelf Ikzelf Collega Ikzelf Semih Ikzelf	Thuis / op school	Week 11: 12 – 17 maart 2012 Week 12: 19 – 25 maart 2012 Week 13: 26 maart 2012 Week 13 t/m 16:
6. Welke doelmatige tactieken en strategieën kan ik aanreiken bij deze leerling met ADHD zodat hij positieve gedragsverandering laat zien?	Uitkomsten deelvraag 3, 4 en 5 Video opnamen maken (eindmeting)	Observatie formulier leerlinggedrag en leerkrachtgedrag Invullen a.d.h.v de video opnamen Gedragplan checklist Grafieken Word	Collega Ikzelf Semih Ikzelf Ikzelf	Thuis / op school	Week 17 + 18: 23 april t/m 4 mei 2012

Interventies voor dit onderzoek:

De methode Positive Behavior Support is een evidence based-programma dat eenvoudige, maar doeltreffende methoden aanreikt om alle medewerkers op school op één lijn te krijgen wat betreft het omgaan met gedrag op het niveau van de school, de klas en individueel. Aangezien mijn onderzoek over één leerling gaat heb ik ervoor gekozen om een aantal principes uit deze methode te hanteren op klassen- en individueel niveau. De methode wordt dus niet op schoolniveau geïntegreerd. De interventies voor mijn onderzoek zijn te zien in bijlage 12.

3. 8 Triangulatie

Triangulatie is een belangrijk criterium in het praktijkonderzoek. Triangulatie (driehoeksmeting) wil zeggen dat er meer metingen worden verricht vanuit verschillende invalshoeken (Teunissen, 1985). In deze paragraaf wordt de triangulatie in relatie tot validiteit (geldigheid) en betrouwbaarheid beschreven.

Brontriangulatie

Als je data verzamelt met behulp van verschillende bronnen, noemen we dat brontriangulatie (van der Donk en van Lanen, 2010). Dit is in dit onderzoek toegepast door verschillende literatuurbronnen te raadplegen en ook een collega te laten observeren en deze resultaten te vergelijken met elkaar.

Methodische triangulatie

Als je gebruik maakt van verschillende methoden, heet dat methodische triangulatie (van der Donk en van Lanen, 2010). Door gebruik te maken van verschillende observaties, zoals het maken van video-opnames en analyse ervan, het gebruik maken van vragenlijsten, is deze vorm van triangulatie toegepast.

Betrouwbaarheid

Met betrouwbaarheid wordt bedoeld dat je bij herhaling van je onderzoek tot dezelfde onderzoeksresultaten komt. In het onderwijs is dit nauwelijks mogelijk. Een onderzoekssituatie is wellicht te benaderen, maar nooit exact na te bootsen. De wijze waarop je je data verzamelt, is van invloed op de betrouwbaarheid van je onderzoeksresultaten. Je moet ernaar streven de data zo eenduidig en objectief mogelijk te verzamelen (Van der Donk en Van Lanen, 2010). Dit is gerealiseerd door gebruik te maken

van gestructureerde observatieschema's. Door verschillende momenten in te plannen om te evalueren hoe er gewerkt is, of alle informatie goed verzameld is, en hoe verder te gaan, is de nauwkeurigheid in dit onderzoek bewaakt.

Validiteit

Met validiteit wordt bedoeld dat je datgene onderzoekt wat je wilt onderzoeken. Hiervoor is gezorgd door mijn deelvragen en onderzoeksvraag goed op elkaar af te stemmen. Alle acties die voor het beantwoorden van de deelvragen zijn ondernomen zorgen hierdoor ook voor een goede beantwoording van de centrale onderzoeksvraag.

3. 9 Ethische uitgangspunten

Tijdens het onderzoek is rekening gehouden met de principes voor ethische reflectie van Boerman (2008).

Vertrouwen, bedrog en zelfbedrog

Om te komen tot een betrouwbaar resultaat is gebruik gemaakt van video opnamen die ook bekeken en in kaart zijn gebracht door mijn collega. Mijn onderzoeksgroep is op de hoogte van mijn onderzoeksvraag en ik heb steeds de hoofdstukken ingestuurd en deze tijdens de onderzoeksbijeenkomsten geëvalueerd.

Zorgvuldigheid en nalatigheid

De directie van mijn school is op de hoogte van dit onderzoek. Tevens is er toestemming van ouders voor deelname van hun kind aan mijn onderzoek. De naam Semih is een pseudoniem (schuilnaam). De resultaten van de observaties en de filmopnames zijn steeds met dezelfde persoon besproken. Ouders en de directie van de school worden ook op de hoogte gebracht van de resultaten van mijn onderzoek.

Volledigheid en selectiviteit

Alle observaties, filmbeelden en gesprekken zijn gebruikt om te komen tot de realisatie van mijn onderzoek.

Concurrentie en collegialiteit

Gedurende dit onderzoek is gebruik gemaakt van de adviezen van mijn begeleider, de critical friends en een betrokken collega. Zelf heb ik zo goed mogelijk feedback gegeven op het werk van mijn studiegenoten.

Publiceren, auteurschap en geheimhouding

Voor de verdere ontwikkeling van de verschillende beroepsgroepen die in het werkveld van Special Educational Needs werkzaam zijn en voor het aan elkaar doorgeven van positieve ervaringen is het van belang dat nieuwe inzichten met elkaar worden gedeeld. Hierdoor kan kennis verder ontwikkeld worden. Daarom wordt dit onderzoek na afronding beschikbaar gesteld voor publicatie.

4. Resultaten

Omdat een goed klassenmanagement een voorwaarde is om leerlingen met leer- en gedragsproblemen te kunnen begeleiden (Jeninga, 2006), worden eerst de resultaten hiervan gepresenteerd. Daarna volgen de resultaten van dit onderzoek per deelvraag. De data is voortgekomen uit vragenlijsten, observaties en interviews.

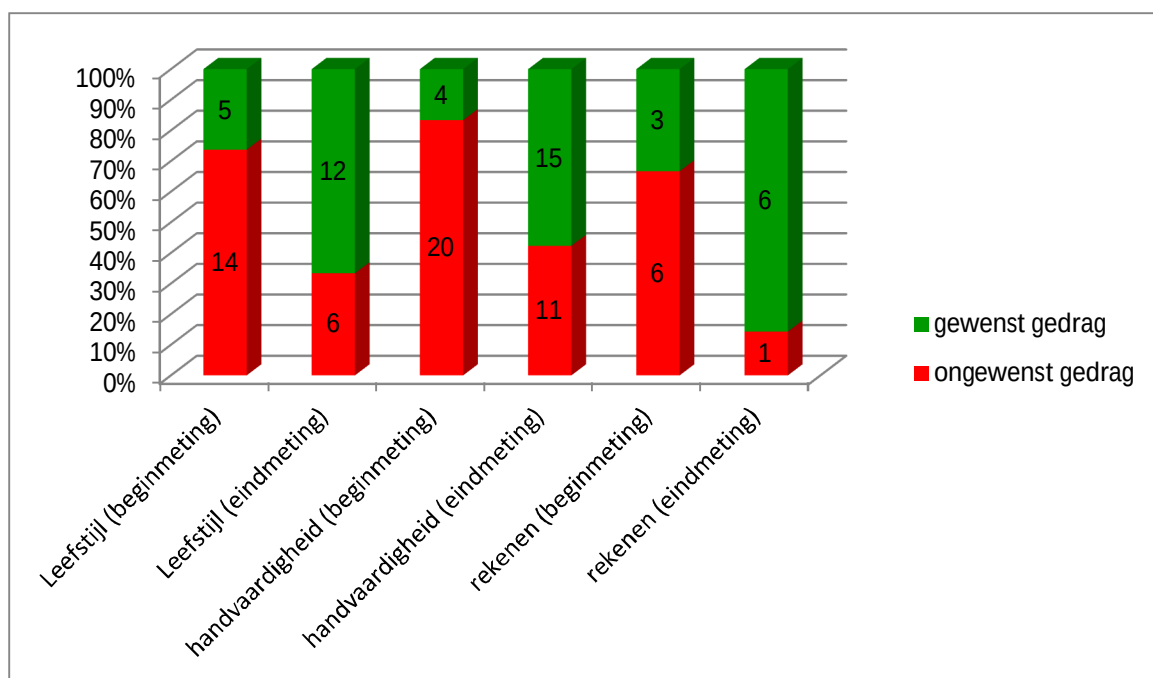
4.1 Resultaten klassenorganisatie

Aan de hand van beide checklisten is vergeleken of de klassenorganisatie goed op orde is en of er verbeteringen moeten worden aangebracht. Dit resulteerde in veel overeenkomsten. Er waren geen aandachtspunten.

4.2 Resultaten deelvraag 4:

Welke onderwijsbehoeften heeft deze leerling met ADHD?

Om antwoord te kunnen geven op deze vraag heb ik eerst het gedrag van Semih geanalyseerd.

Figuur 2: leerlinggedrag tijdens Leefstijl, handvaardigheid en rekenen

Hier geldt dat het totaal aantal positieve- en negatieve gedragingen staat voor 100%. Het gewenste gedrag wordt weergegeven met groen en het ongewenste gedrag met rood.

Beginmeting:

Het aantal keren dat Semih ongewenst gedrag vertoont is hoog. Opvallend is dat het ongewenste gedrag bij de handvaardigheidles het grootst is, gevolgd door de les Leefstijl en aanzienlijk minder ongewenst gedrag wordt bij de rekenles geconstateerd.

Eindmeting:

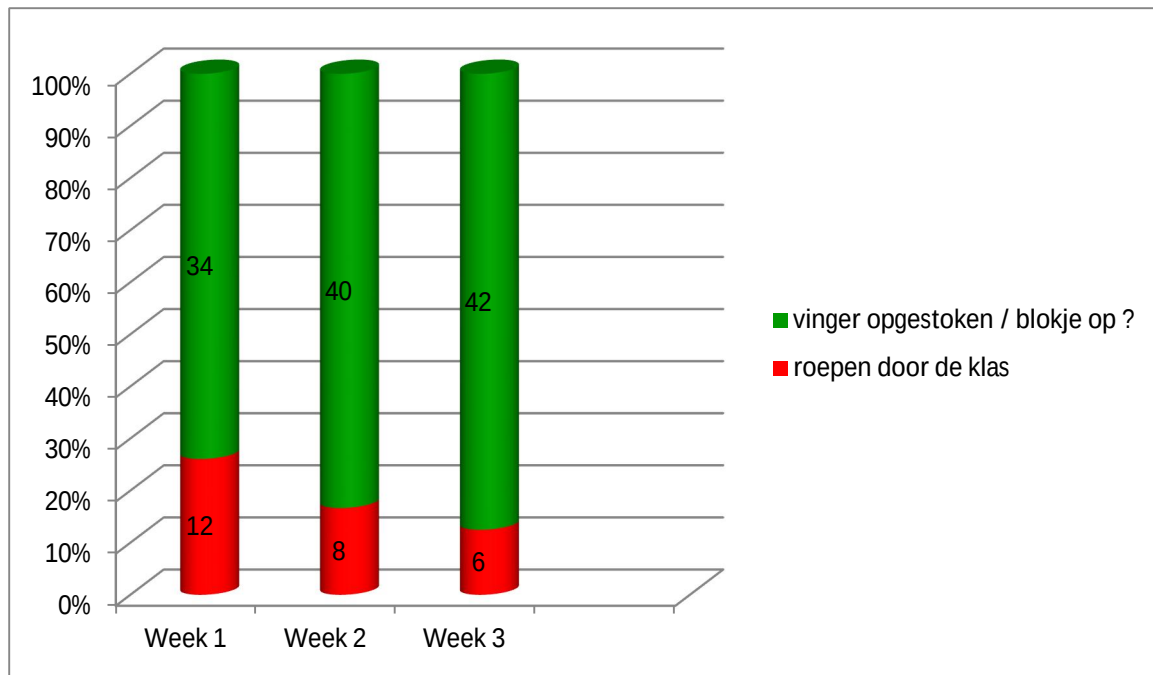
Bij alle drie de lessen is het gewenste gedrag toegenomen en het ongewenste gedrag afgenomen.

Resultaten oplossingsgericht gesprek (beginmeting)

Na het oplossingsgerichte gesprek dat gevoerd is aan de hand van de video-opnamen van de beginmeting, zijn de volgende resultaten naar voren gekomen:

- ✚ Ik heb spijt van mijn gedrag, ik schaam me ervoor.
- ✚ Ik wil graag iets veranderen.
- ✚ Ik moet er vaker op letten dat ik mijn vinger opsteek of mijn blokje op een vraagteken zet.
- ✚ De afspraken tijdens een handvaardigheidles zijn niet altijd duidelijk voor mij.
- ✚ Als we in een kring zitten weet ik niet goed wat de regels zijn

Aan de hand van dit oplossingsgerichte gesprek is samen met Semih een doel gesteld (gedragsplan) waar Semih de komende drie weken aan gaat werken. Zijn persoonlijke doel is dat hij zijn vinger opsteekt of zijn blokje op een vraagteken zet als hij wat wil vragen of zeggen.

Figuur 3: Observatie gedragsplan met behulp van de checklist

Het gewenste gedrag van Semih (zijn vinger opsteken of zijn blokje op een vraagteken) is toegenomen van 34 naar 42 keer per week. Het ongewenste gedrag (roepen door de klas) is afgenomen van 12 naar 6 keer per week.

Resultaten oplossingsgericht gesprek (eindmeting)

Na de video-opnamen van de eindmeting is wederom een oplossingsgericht gesprek met Semih gevoerd. De resultaten die hieruit naar voren zijn gekomen:

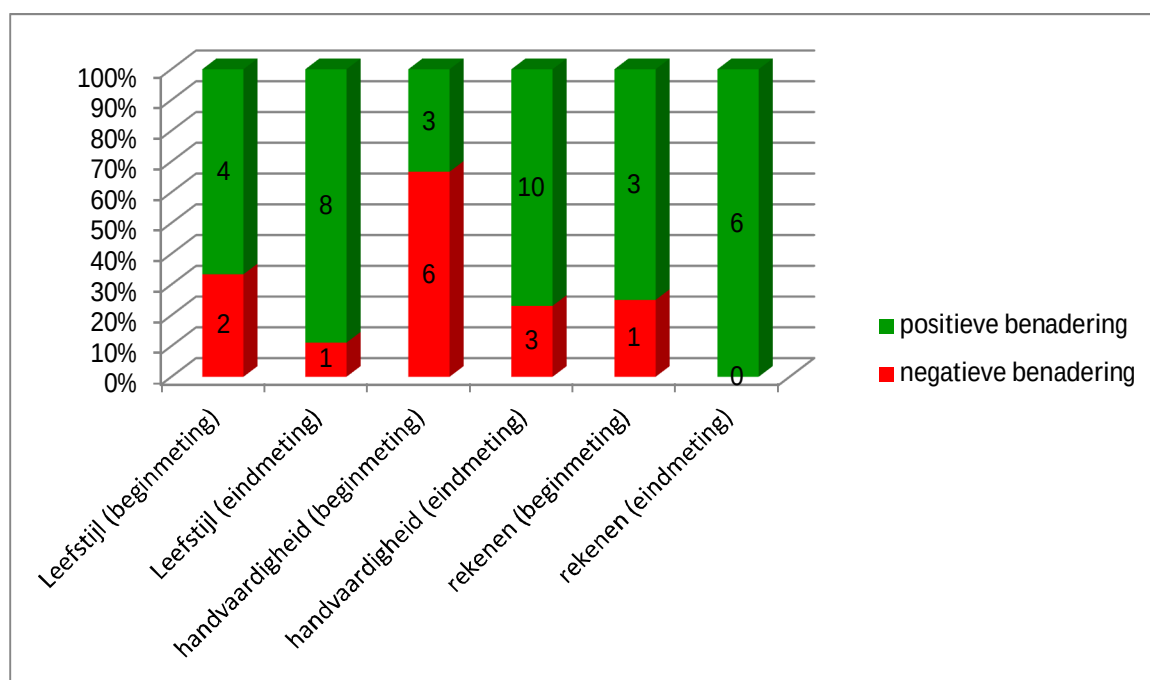
- ✚ Behoefte aan duidelijkheid; duidelijke regels en verwachtingen die consequent worden gehanteerd.
- ✚ Zijn doel (gedragsplan) visueel op zijn tafel.
- ✚ Vernieuwing / verandering in het aanbieden van de les zorgt voor meer uitdaging.
- ✚ Complimenten werken positief → beloningssysteem kan daarbij helpen.
- ✚ Vaardigheden moeten vaker voorgedaan worden.

4.3 Resultaten deelvraag 5

Wat vraagt het van de leerkracht om deze leerling de begeleiding te bieden zodat hij aansluit bij de onderwijsbehoeften van deze leerling?

Om antwoord te geven op deze deelvraag zijn de resultaten van het oplossingsgerichte gesprek van de eindmeting (zie vorige paragraaf) omgezet in interventies die de leerkracht hanteert om aan te sluiten bij de onderwijsbehoeften van Semih. De onderstaande interventies zijn gemeten:

- ✚ Als leerkracht formuleer ik de regels positief (positieve bekrachtiging).
- ✚ Negeer kleine misdragingen en complimenteer met correct gedrag.
- ✚ Gebruik een beloningssysteem voor correct gedrag (bijlage 7).

Figuur 4: Leerkrachtgedrag tijdens Leefstijl, handvaardigheid en rekenen

Beginmeting:

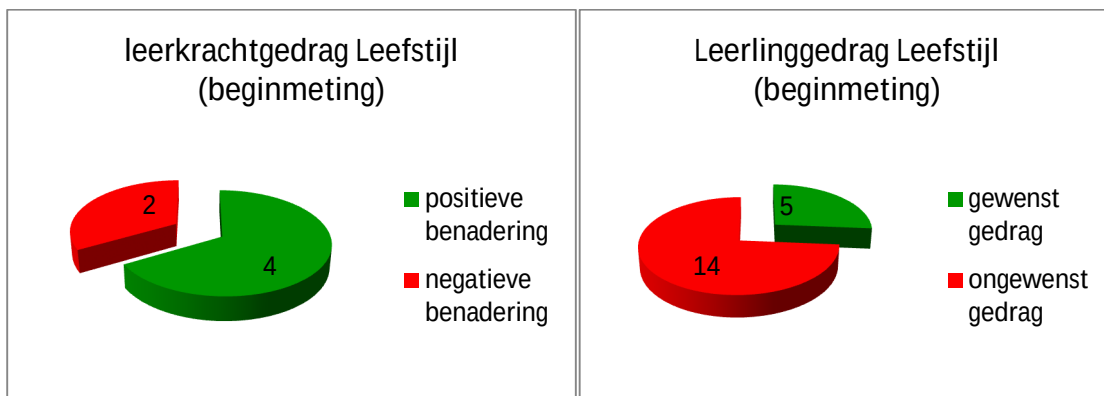
Het aantal positieve benaderingen is tijdens de lessen Leefstijl en rekenen groter dan het aantal negatieve benaderingen. Bij handvaardigheid zie je duidelijk dat het aantal negatieve benaderingen overheerst. De negatieve benaderingen zijn bij Leefstijl en rekenen minimaal.

Eindmeting:

Duidelijk te zien is dat het aantal positieve benaderingen is toegenomen in vergelijking met de beginmeting en dat het aantal negatieve benaderingen is afgenomen.

4.4 Vergelijking onderzoeksresultaten beginmeting leerkracht- en leerlinggedrag

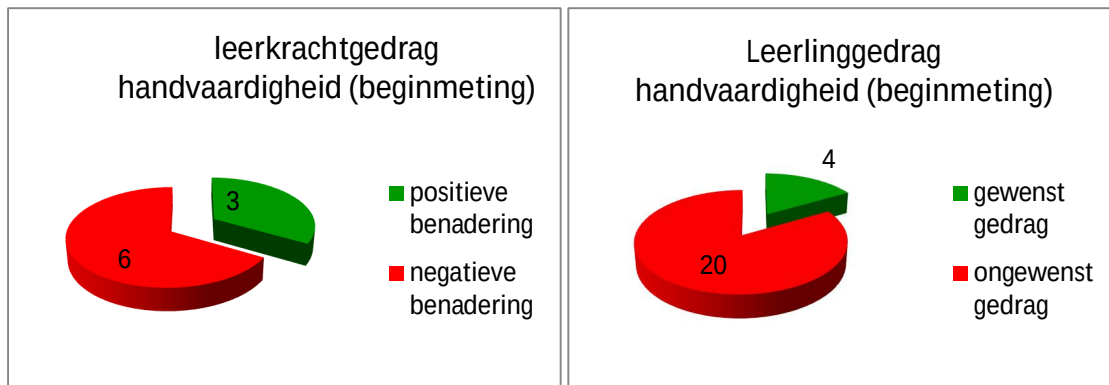
Om een duidelijk beeld te krijgen van de invloed van het leerkrachtgedrag op het leerlinggedrag zijn de cirkeldiagrammen naast elkaar gezet en met elkaar vergeleken.

Figuur 5: Vergelijking beginmeting leerkracht- en leerlinggedrag Leefstijl

Resultaat:

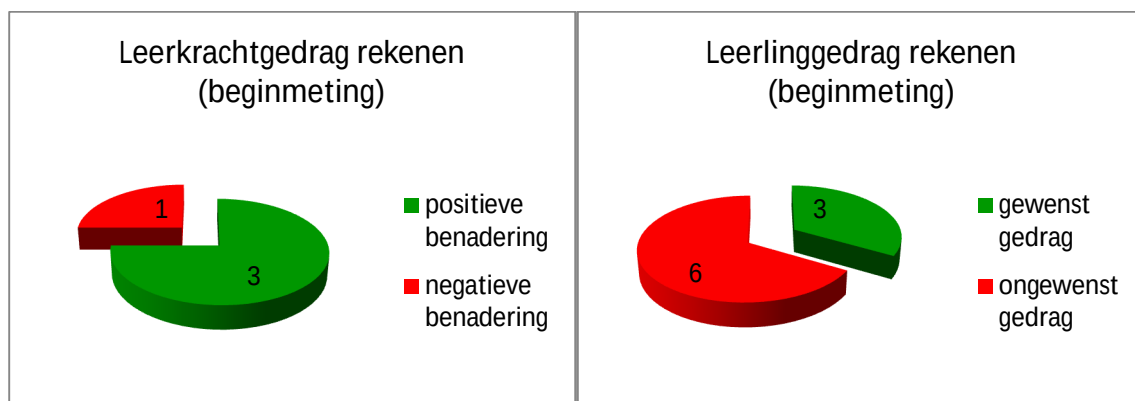
De positieve benadering van de leerkracht is groter dan de negatieve benadering. Wel is opvallend dat er relatief weinig momenten van positieve benadering zijn. Bij het leerlinggedrag is veel ongewenst gedrag te zien en aanzienlijk minder gewenst gedrag. De negatieve benadering van de leerkracht is beduidend minder dan het ongewenste gedrag van Semih.

Figuur 6: Vergelijking beginmeting leerkracht- en leerlinggedrag handvaardigheid

Resultaat:

Het aantal negatieve benaderingen van de leerkracht overheerst tijdens deze les handvaardigheid. Ook zie je bij de leerling veel ongewenst gedrag, dit is vele malen groter dan de negatieve benadering van de leerkracht. Bij zowel de leerkracht als de leerling is weinig positief gedrag gemeten.

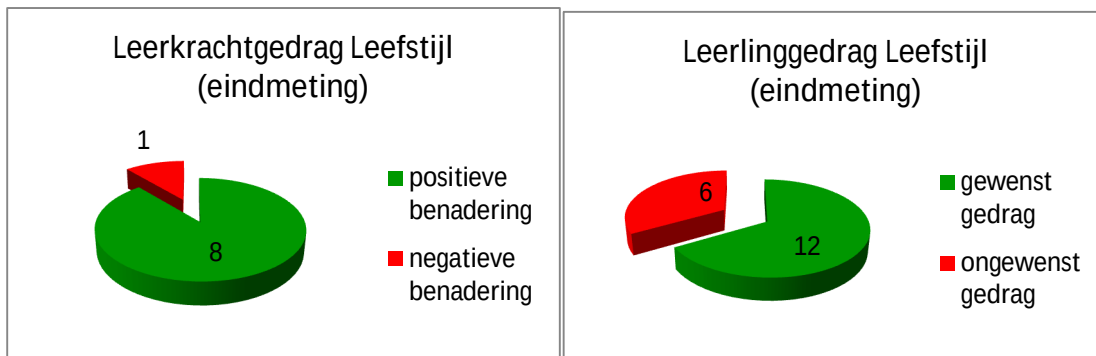

Figuur 7: Vergelijking beginmeting leerkracht- en leerlinggedrag rekenen

Resultaat:

Tijdens de rekenles zijn er over het algemeen gezien niet veel benaderingen naar Semih toe. Wel is duidelijk dat de positieve benaderingen overheersen. Bij Semih zie je in verhouding met de lessen Leefstijl en handvaardigheid minder ongewenst gedrag. Wel is dit meer dan het gewenste gedrag.

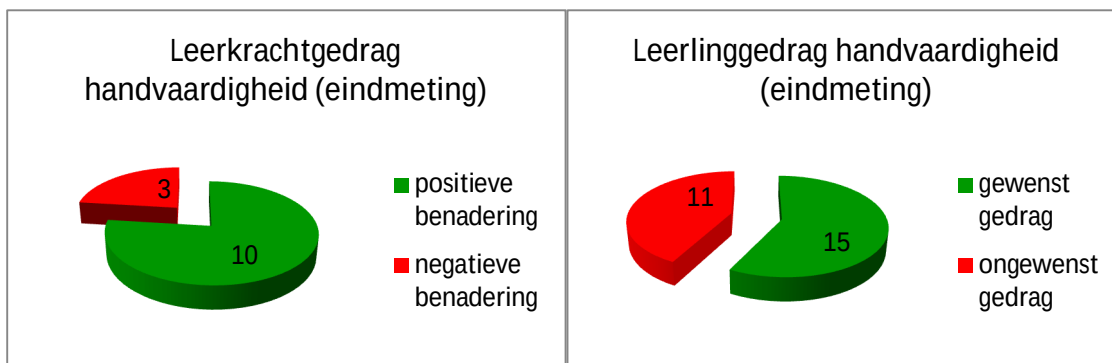
4.5 Vergelijking onderzoeksresultaten eindmeting leerkracht- en leerlinggedrag

Figuur 8: Vergelijking eindmeting leerkracht- en leerlinggedrag Leefstijl

Resultaten:

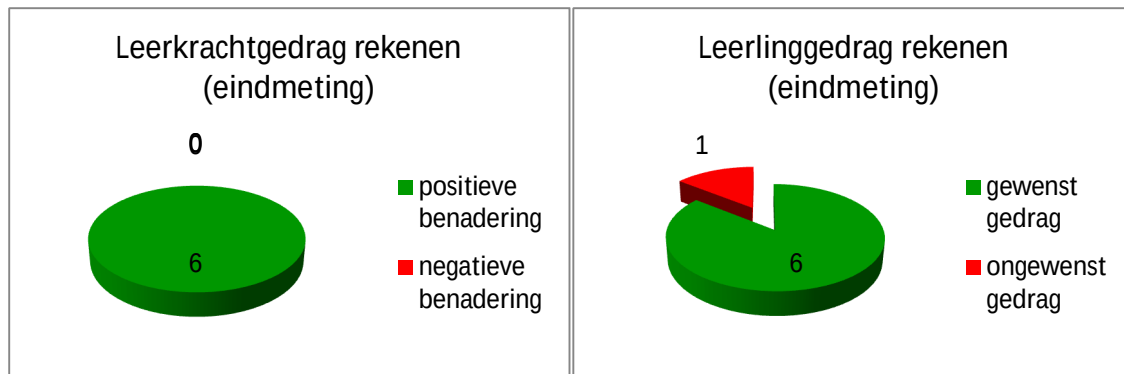
Duidelijk is te zien dat de leerkracht meer positief dan negatief benadert. Semih laat hier zien dat hij meer gewenst dan ongewenst gedrag vertoont. Het aantal keer dat Semih ongewenst gedrag vertoont is niet gelijk aan het aantal negatieve benaderingen van de leerkracht.

Figuur 9: Vergelijking eindmeting leerkracht- en leerlinggedrag handvaardigheid

Resultaat:

De leerkracht heeft een meer positieve benadering dan een negatieve. Semih vertoont tijdens deze les meer gewenst gedrag. Het ongewenste gedrag is nog wel duidelijk aanwezig. Ook hier is, net zoals bij de vergelijking van de les Leefstijl, het aantal negatieve benaderingen van de leerkracht niet gelijk aan het aantal keren dat Semih ongewenste gedrag vertoont.

Figuur 10: Vergelijking eindmeting leerkracht- en leerlinggedrag rekenen

Resultaat:

De leerkracht benadert tijdens deze rekenles alleen maar positief. De leerling vertoont voornamelijk gewenst gedrag.

5. Conclusies

Om conclusies te trekken zal ik de praktische deelvragen en de onderzoeksvraag in dit hoofdstuk beantwoorden. In hoofdstuk 2 heb ik al antwoord gegeven op de theoretische deelvragen. Om te komen tot een goed antwoord zal ik gebruik maken van de literatuur uit hoofdstuk 2 en de resultaten uit hoofdstuk 4.

5.1 Conclusie deelvraag 4:

Welke onderwijsbehoeften heeft deze leerling met ADHD?

Uit de geanalyseerde data van hoofdstuk 4 concludeer ik dat Semih behoefte heeft aan positieve bekrachtiging. In hoofdstuk 2 staat dat Paternotte en Buitelaar (2010) beweren dat alleen door het goede gedrag te belonen, je een kind aangepast gedrag kunt aanleren. Ook zeggen zij dat er nog veel onbeantwoorde vragen zijn over wat precies ADHD is, wat de oorzaken zijn en wat de beste aanpak en behandeling is. Adviezen over behandeling en aanpak van de problemen moeten daarom altijd per individu op hun waarde worden beoordeeld. Hieruit valt de conclusie te trekken dat het voor de leerkracht belangrijk is om erachter te komen waar Semih behoefte aan heeft. Om steeds goed op de hoogte te blijven van de onderwijsbehoeften van deze leerling is het belangrijk om regelmatig met hem in gesprek te gaan en zo nodig de behoeften bij te stellen. Dat heeft mijn onderzoek niet uitgewezen op basis van resultaten maar ik heb ervaren dat de gesprekken die ik met Semih heb gevoerd en zijn inbreng van invloed zijn geweest op zijn functioneren. Durrant (1993) beweert dat als leerlingen niet gemotiveerd lijken, het vaak de doelen zijn die het probleem vormen. We zijn allen waarschijnlijk het meest gemotiveerd om te werken aan doelen die we zelf gesteld hebben en daarom voor ons iets betekenen, hetgeen niet het geval is als we aan doelen moeten werken die ons door een ander worden opgelegd. Daarom is het belangrijk om Semih te betrekken in dit proces. Omdat gebruik is gemaakt van een gedragsplan, is het van belang steeds te letten op de uitkomsten hiervan. Tijdens het uitvoeren van het gedragsplan kan het zijn dat er regelmatig een nieuwe analyse moet worden gemaakt, omdat het doel nog niet bereikt is. Golly en Sprague (2012) geven aan dat het gedragsplan een voortdurend gezamenlijk proces, er wordt constant informatie verzameld om op grond daarvan conclusies te trekken over de efficiëntie en effectiviteit van het gedragsplan. Het geven van een vaststaand antwoord op de deelvraag is daarom niet mogelijk.

5.2 Conclusie deelvraag 5:

Wat vraagt het van de leerkracht om deze leerling de begeleiding te bieden zodat hij aansluit bij de onderwijsbehoeften van deze leerling?

Op basis van de beschreven interventies in hoofdstuk 2 kunnen de volgende conclusies getrokken worden op basis van de geformuleerde deelvraag.

Gebleken is dat de gebruikte interventies een positief effect hebben op Semih. Uit de data-analyse van het leerkrachtgedrag, die is verkregen uit de gestructureerde observaties, kom ik tot de volgende conclusies:

- ✚ Het totaal aantal positieve benaderingen is toegenomen van 10 naar 24 keer.
- ✚ Het totaal aantal negatieve benaderingen is afgenomen van 9 naar 4. Ik heb zoveel mogelijk opmerkingen van Semih positief herkadert en kleine misdragingen genegeerd.
- ✚ De negatieve benaderingen tijdens de rekenles zijn nihil. In een gesprek met Semih werd duidelijk dat hij goed op de hoogte is van de regels die dan gelden. Hij geeft aan het prettig te vinden om structuur te hebben, hierdoor weet hij wat de leerkracht van hem verwacht. Jeninga (2006) geeft aan dat goed klassenmanagement een voorwaarde is om leerlingen met leer- en gedragsproblemen te kunnen begeleiden. Ik kan hieruit concluderen dat het aan te bevelen is om regels zo concreet mogelijk te omschrijven en steeds te controleren of ze 'gehoord' en begrepen zijn (bijv. eerst hand opsteken, dan vragen).
- ✚ Tijdens de handvaardigheidles is het aantal negatieve benaderingen het grootst, zowel bij de beginmeting als de eindmeting. De conclusie is dat in deze 'vrije les' de regels verduidelijkt en consequent gehanteerd moeten worden. Semih gaf zelf aan dat er onduidelijkheid in regels ontstaat zodra we afwijken van de klassikale lessen. Er zijn (te) weinig regels tijdens een handvaardigheidles. Golly en Sprague (2012) geven aan dat door het gebruik van duidelijke signalen in de klas het aantal ordeverstoringen afneemt. Tevens zeggen zij dat gewenste gedragingen aangeleerd en besproken dienen te worden. Hieruit kan ik concluderen dat het gewenste gedrag meer aangeleerd en getraind moet worden. De jong (nd.) geeft aan dat de leerkracht hiervoor model moet staan.

5.3 Conclusies van het leerlinggedrag

Kijkend naar de data-analyse van het leerlinggedrag kan het volgende worden geconcludeerd:

- ✚ Het vertonen van gewenst gedrag is toegenomen van 12 naar 33 keer.
- ✚ Het vertonen van ongewenst gedrag is afgenomen van 40 naar 18 keer. Hieruit kan de conclusie worden getrokken dat Semih in staat is om meer gewenst gedrag te laten zien.
- ✚ Tijdens de handvaardigheidles is het ongewenste gedrag wel afgenomen, maar nog steeds duidelijk aanwezig. De conclusie die ik hieruit trek is dat er tijdens een handvaardigheidles meer nodig is dan alleen een positieve benadering zoals deze met hem besproken is.
- ✚ Aan de hand van het gedragsplan zie ik een duidelijke vordering in drie weken tijd. Het aantal keren dat Semih hier gewenst gedrag vertoonde (zijn vinger opstak of zijn blokje op een vraagteken zette) is toegenomen van 34 naar 42 keer. Het aantal keren dat Semih in dit gedragsplan ongewenst gedrag vertoonde (door de klas roepen) is afgenomen van 12 naar 6 keer. De conclusie hieruit getrokken kan worden is dat het geven van complimenten positieve invloed heeft op het gedrag van Semih.

5.4 Conclusies van de vergelijking van het leerkracht- en leerlinggedrag

De vergelijking van de data-analyse van mijn leerkrachtgedrag en die van het leerlinggedrag leveren de volgende conclusies op:

- ✚ Het ongewenste gedrag van Semih is groter dan het aantal negatieve benaderingen van de leerkracht.
- ✚ Geconcludeerd kan worden dat veel van het ongewenste gedrag van Semih genegeerd wordt en sommige ongewenste gedragingen niet opgemerkt worden. Eén van de interventies die volgens de Jong (2010) succesvol is gebleken bij leerlingen met ADHD is dat ongewenst gedrag selectief genegeerd moet worden; bijvoorbeeld wanneer gedrag aandacht vragend is zonder dat het de sfeer in de klas aantast.
- ✚ Zoveel mogelijk gewenst gedrag wordt gecompimenteerd. Dit blijkt meer succes te hebben dan te reageren op het ongewenste gedrag. Jeninga (2006) beweert dat leerlingen groeien van complimenten. Bewust letten op gewenst gedrag maakt dat de leerling met ADHD ook af en toe een pluim krijgt.

- ✚ Een conclusie die getrokken kan worden is dat de handvaardigheidles een duidelijke opbouw en structuur nodig heeft, waarin de afspraken voor de leerlingen ondersteunend zijn. Zie ook paragraaf 5.2.

Eindconclusie:

- ✚ Positief benaderen / herkaderen van het ongewenste gedrag heeft een positief effect op Semih.
- ✚ Met name tijdens handvaardigheid is alleen het benoemen van de regels en een positieve benadering niet voldoende om nóg meer gewenst gedrag te laten zien.
- ✚ Semih moet vaardigheden aangeleerd krijgen (Furman, 2009) om gewenst gedrag te laten zien (voor doen) en hij moet leren om zelfmanagement te beheersen. Zelfmanagement is het beheersen van je gedachten, gevoelens en overtuigingen. Een leerling die over zelfmanagement beschikt, is in staat problemen te herkennen, alternatief gedrag te bedenken en bekrachtigingen en beloningen te herkennen waardoor het gedrag kan veranderen (Golly en Sprague, 2012).

5.5 Slotconclusie: antwoord op de centrale onderzoeksvraag

Welke doelmatige tactieken en strategieën kan ik in mijn groep aanreiken bij deze leerling met ADHD zodat hij positieve gedragsverandering laat zien?

Positieve bekrachtiging heeft een positief effect op het gedrag van Semih. Complimenteren houdt tevens in dat er aandacht is voor gewenst gedrag, wat dit gedrag stimuleert. In plaats van te spreken over 'het probleem' of 'het tekort' helpt het aanleren van vaardigheden Semih om goed te kunnen functioneren. Door het onderwijs aan te passen op maat zodat het minder moeilijk of saai is, wordt de motivatie versterkt. Het negeren van kleine misdrijvingen en het complimenteren met correct gedrag heeft een positief effect op het gedrag van Semih. Door hierbij ook gebruik te maken van een beloningssysteem neemt het gewenste gedrag toe. Door Semih te onderwijzen in zelfmanagement leert hij doelgericht te kijken naar zichzelf en wordt het 'denken' bewust gemaakt.

Crone en Horner (2012) geven aan dat het variërende karakter van de individuele benadering de grootste uitdaging is bij het ontwerpen van effectieve interventies voor leerlingen met probleemgedrag. Strategieën die werken bij de ene leerling kunnen bij een andere leerling met hetzelfde gedrag zonder effect blijven.

5.6 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

- ✚ Bespreek elk plan van aanpak met de groep of met de individuele leerling zodat het een eigen proces is waardoor de groep of de leerling gemotiveerd blijft.
- ✚ Besteed tijd met de leerling aan het bespreken van wat hij/zij wil leren om de kwestie die speelt zelf op te lossen. Ik vind het van belang dat de leerling betrokken wordt bij de kwestie zodat het niet alleen wordt opgelegd door de leerkracht. Durrant (2009) zegt dat een van de minst vruchtbare activiteiten waarin we verzeild kunnen raken, is te proberen een leerling ervan te overtuigen dat hij of zij een bepaald probleem heeft.
- ✚ Zelfmanagement opnemen in je lesrooster om zo effectief probleemgedrag te voorkomen. Dit bevordert zelfstandigheid en leert de leerling positief gedrag. Furman (2009) geeft aan dat kinderen op een positieve, constructieve manier problemen overwinnen door nieuwe vaardigheden te leren.

6. Evaluatie

Om de laatste kernactiviteit van mijn onderzoek uit te voeren, blik ik terug en kijk ik vooruit. In dit hoofdstuk wordt mijn individuele ontwikkeling beschreven. Ook wordt ingegaan op de collectieve ontwikkeling (ontwikkelingen voor een groep). Tevens zal de uitvoering van dit onderzoek en de communicatie hierbij geëvalueerd worden. Ten slotte zal de relevantie voor mijn werksituatie worden verduidelijkt.

6.1 Individuele ontwikkeling

Nieuwe kennis en inzichten

Door dit onderzoek uit te voeren wilde ik een aanpak vinden die bij zou dragen aan een positieve gedragsverandering van Semih met ADHD. Hiervoor moest ik meer te weten komen over ADHD, de invloed daarvan op het leerproces en de theorieën die uitgaan van een positieve benadering. Om ook mijn leerkrachtgedrag goed in beeld te krijgen moest ik hier kritisch naar kijken. Door deze te analyseren werd ik me ervan bewust dat ik vaker positief moet benaderen. Honos-Webb (2008) geeft aan dat wanneer je ADHD juist als gave ziet en de talenten van het kind gaat prijzen, de motivatie zal verbeteren. Dit is voor mij een goed leermoment geweest. Door zelf te ervaren dat een positieve benadering zorgt voor verbetering van de motivatie van Semih, is mijn houding positief veranderd ten opzichte van hem. Omdat ik tijdens mijn onderzoek alle leerlingen in de groep meer positief heb benaderd, kan ik zeggen dat de sfeer in de groep veranderd is. Ik luister beter en vaker naar leerlingen, voer vaker oplossingsgerichte gesprekken waardoor de leerlingen zich meer gehoord voelen. Uit studies is gebleken dat een positieve benadering voor álle kinderen het beste effect heeft, maar voor kinderen met ADHD is dit een noodzaak (Paternotte en Buitelaar, 2010). Ik vond het van belang om actief te werken aan een goede communicatie (interactie) met Semih en de andere leerlingen (interpersoonlijk competent). Ik heb hieraan consequenties verbonden voor mijn eigen handelen. Ik heb me gericht op belonen in plaats van straffen. Het straffen werkt tijdelijk, maar het verandert uiteindelijk niet het gedrag van Semih. Door straffen leert Semih wat hij niet moet doen, terwijl je juist wil dat hij verwachte vaardigheden aanleert. De Jong (2010) zegt hierover dat positieve bekrachtiging zorgt voor verandering in houding en op langere termijn voor verandering in gedrag.

Onderzoeksvaardigheden en onderzoekende houding

Wat me inspireert en me ook steunt is een citaat van Cauffman en van Dijk (2009) over de drie pijlers van oplossingsgericht werken:

“Als iets niet werkt, leer ervan en doe iets anders.

Als iets wel (of beter) werkt, doe er meer van.

Als iets blijkt te werken, leer het (van/aan) iemand anders”.

p. 14

Ik vind het van belang om een krachtige leeromgeving te ontwerpen, waarin leerinhouden en een individuele afstemming van gedragsinterventies worden afgestemd (orthodidactisch competent). Ik stem de gedragsinterventies die ik genoemd heb in hoofdstuk 2 goed af op de individuele leerling. Hierdoor houd ik rekening met individuele verschillen, zodat ieder individu een gedragsplan met succes kan afronden. Door mijn onderzoek zie ik nu meer het belang in van een goede evaluatie en eventueel bijstellen van een plan van aanpak. Golly en Sprague (2012) geven aan dat een gedragsplan een voortdurend proces is. Doordat ik een gedragsplan als een voortdurend proces beschouw, kan ik constant informatie verzamelen. Met deze informatie ben ik in staat om conclusies te trekken over het effect ervan, zo nodig kan ik dan het plan bijstellen samen met Semih.

Persoonlijke ontwikkelingen

Ik vind het belangrijk om continu te zoeken naar een leef- en leeromgeving die past bij Semih en de hele groep zodat er een goede verhouding ontstaat tussen veiligheid en uitdaging (orthopedagogisch competent). Op basis van mijn eigen verkenning ben ik nu veel meer gericht op het sociale klimaat binnen de groep. Ik richt mij sterk op de sociaal-emotionele behoeften van de leerlingen. Dit doe ik door het bevorderen van veiligheid, respect en verantwoordelijk gedrag tussen leerlingen onderling door dit te onderwijzen en door positieve en corrigerende feedback te geven. Ik besteed er nu dus veel meer tijd en aandacht aan. Doordat ik me sterk heb gericht op de sociaal-emotionele behoeften van Semih en de andere leerlingen in de groep, hebben er ook veranderingen opgetreden in mijn eigen denkbeeld. Ik heb vaardigheden aangeleerd door het voor te doen. Dit gebeurde vaak tijdens klassikale lessen en was gericht op de hele groep. Ook dit was voor mij een goed leermoment. Ik ging er vaak vanuit dat de leerlingen wel wisten wat ik van ze verwachtte. Een van de punten uit PBS (Golly en Sprague, 2012) gericht op het verbeteren van de dagelijkse praktijk op klassenniveau, is dat gewenste gedragingen aangeleerd en besproken dienen te worden.

Ik heb ervaren dat dit erg belangrijk is. Op deze manier leer ik de leerlingen wat ik van ze verwacht, vergroot ik het zelfmanagement en daarbij tevens het zelfvertrouwen. Door vaker te onderwijzen in gewenst gedrag heb ik ervaren dat de sfeer in de klas is verbeterd. De leerlingen vertonen nu vaker gewenst gedrag, ik complimenteer en beloon dit vaker, dit levert een positieve sfeer op. Ik kan zeggen dat ik organisatorisch competent ben. Doordat ik gestructureerd ben en duidelijk aangeef aan de leerlingen wat ze moeten doen, hoe en met welk doel ze dat moeten doen, bereik ik een prettige taakgerichte sfeer in de klas. Door dit onderzoek ben ik meer naar de mening van leerlingen gaan luisteren. Hierdoor voelen ze zich meer op hun gemak en voelen ze dat er ruimte is voor eigen initiatief.

6.2 Collectieve ontwikkeling

Dit onderzoek heeft opgeleverd dat wij op school volgend schooljaar gebruik gaan maken van doelmatige strategieën van PBS. Mijn collega's zijn enthousiast geraakt doordat ze hebben gezien en gemerkt dat de gedragsproblemen zijn afgenomen, van zowel Semih als van de andere leerlingen. Ook zien zij dat het werken met een beloningssysteem werkt. Het zou goed zijn om dit schoolbreed in te voeren.

6.3 Uitvoering van de onderzoekscyclus

Ik vond het best lastig om te zorgen voor een goede samenhang tussen de deelvragen en de centrale onderzoeksvraag. Het gebruik van een duidelijk overzichtsschema (hoofdstuk 3.7) heeft mij geholpen om antwoorden te geven op de deelvragen en de centrale onderzoeksvraag en heeft er tevens voor gezorgd dat ik mij hield aan de planning en niet in tijdnood kwam. Tijdens de uitvoering van dit onderzoek liep ik er tegenaan dat het invullen van de checklist van het gedragsplan niet haalbaar was. Semih kon het (nog) niet aan om zijn eigen gedrag te monitoren (bewust beoordelen). Omdat dit de eerste stap naar zelfmanagement is vind ik het belangrijk om hier meer aandacht aan te besteden door dit te onderwijzen. Door ervoor te zorgen dat de verschillende kernactiviteiten (de stappen die gezet zijn om antwoorden te vinden) een sterke samenhang vertonen, hoop ik dat dit onderzoek duidelijk is voor anderen.

6.4 Communicatie met anderen

Collega:

Omdat ik parttime werk en daardoor te maken heb met een duo partner, is het van belang om het proces van mijn onderzoek goed met haar te bespreken. Dit is goed verlopen, zij was goed op de hoogte van de manier van observeren en het invullen van de checklist

klassenorganisatie. Waar ik tekort in ben geschoten is dat ik het beloningssysteem had moeten verduidelijken. Ik heb het meer gezien als 'mijn' systeem. Daar liep ik tegenaan toen mijn collega aangaf dat de leerlingen zich heel 'anders' gedragen bij mij en bij haar veel ongewenst gedrag laten zien. Het was wel een goed leermoment voor mij om dit te ervaren. Door het later alsnog te verduidelijken en ervoor te zorgen dat het ook haar systeem van waardering werd boekte zij hier ook meer succes mee. De volgende keer moet ik dus duidelijker zijn met het overbrengen van een nieuw systeem.

Ouders:

Ik heb regelmatig contact gehad met de ouders van Semih om de vorderingen te bespreken. Omdat de resultaten positief waren, was het voor mij des te plezieriger om dit aan ouders te vertellen. Ik heb geprobeerd aan ouders over te brengen dat een positieve benadering erg van belang is, zodat zij hier thuis ook meer op gaan letten. Dit vond ik best wel complex. Ouders begrijpen wel dat het belangrijk is om positief te benaderen, maar zij hebben een aanpak die ze al jaren hanteren. Het is lastig om te bewerkstelligen dat ze thuis meer positief gaan benaderen. Misschien heb ik daar meer tijd voor nodig. Volgens Kolb (1984) begint ieder leren met een ervaring. Ouders zouden dus eerst zelf moeten ervaren wat het belang is van een positieve benadering. Ik hoop ze alvast een beetje op weg te kunnen helpen door ze dit onderzoeksverslag te laten lezen.

Onderzoeksgroep:

Naast dat het erg leerzaam voor mij was om te werken met Semih is het zinvol gebleken om op een positieve manier meer contact met hem te hebben. Doordat ik hem meer complimenteer en beloon is zijn gedrag veranderd. Het was voor mij erg plezierig om de hele groep te betrekken bij dit proces omdat het nu een groepsgebeuren is geworden. We spreken elkaar aan op het gedrag waardoor we een sfeer creëren in de groep dat we er voor elkaar zijn om elkaar te helpen.

Critical friends:

Van mijn critical friends kreeg ik goede, positieve kritiek, zonder oordelen, waar ik ook echt wat aan had. Van mijn onderzoeksbegeleider kreeg ik goede feedback, hij gaf me adviezen zodat ik weer verder kon als ik ergens tegenaan liep. Ik heb mijn studiegenoten voorzien van feedback. Dit vond ik best lastig omdat je het doel van hun onderzoek helder moest hebben. Omdat ik anderen wil voorzien van goede feedback, waar zij ook wat aan hebben, kostte me dit best veel tijd.

6.5 Relevantie voor mijn werksituatie

Door mijn onderzoek ben ik gaan inzien dat hoewel een kind anders kan zijn dan andere kinderen (in mijn onderzoek gaat het over Semih met ADHD), zijn eigenschappen en kenmerken eerder een gave zijn dan een afwijking. Het bestuderen van de literatuur en het in de praktijk brengen van handelingsadviezen heeft mij de mogelijkheid gegeven om het beeld dat ik had van Semih te veranderen. Ik leer hem te kijken naar wat hij wél kan zodat hij meer zelfvertrouwen krijgt en gemotiveerd is om bepaald gedrag te veranderen. Dit geeft mij ook meer zelfvertrouwen doordat ik zie dat ik invloed kan uitoefenen zodat het gedrag van Semih en de andere leerlingen in de groep positief verandert. De opmerkingen en reacties die ik van Semih, maar ook van de andere leerlingen heb gekregen tijdens het uitvoeren van mijn onderzoek betekenen voor mij dat ze plezier beleven aan de positieve benadering van mij als leerkracht. Ik ben me ervan bewust dat dit ten dele subjectief is, maar voor mij is het uitvoeren van mijn onderzoek erg waardevol geweest omdat ik antwoord heb gekregen op de centrale onderzoeksvraag. Daarnaast heeft dit onderzoek er als effect ook voor gezorgd dat de sfeer in de klas verbeterd is en dat de leerlingen beter omgaan met elkaar.

Nawoord

Ik wil alle leerlingen van groep 7 bedanken voor hun enthousiasme en inzet de afgelopen maanden. Zij hebben ervoor gezorgd dat mijn onderzoek tot een succes is geworden en ik de kracht van positief benaderen ben gaan inzien. In het bijzonder wil ik Semih bedanken voor zijn medewerking, enthousiasme en inzet tijdens mijn onderzoek.

Ik heb veel tijd in mijn onderzoek gestoken. Het viel niet altijd mee om hiervoor een geschikt moment te vinden. Ik bedank mijn lieve zoon Thijs (10 maanden) dan ook omdat hij op mijn vrije dagen 's morgens en 's middags 2 aaneengesloten uurtjes lekker lag te slapen zodat ik mij kon concentreren op mijn onderzoek. Mijn dank en waardering gaan uit naar mijn studiegenoten en onderzoekbegeleider voor hun feedback. Annet, mijn collega wil ik graag bedanken voor het kritisch lezen en geven van feedback op mijn onderzoeksverslag en mijn directeur Peter bedank ik voor de studietijd die ik kreeg op school. Ten slotte gaat mijn speciale dank en waardering uit naar mijn man Herbert die me alle steun gaf tijdens mijn onderzoek.

Literatuur

- Bannink, F. (2009). *Oplossingsgerichte vragen*. Amsterdam: Pearson.
- Boerman, R. (2008). *Ethische uitgangspunten bij praktijkonderzoek*. Opgeroepen op juni, maandag, 2012, van www.fontysmediatheek.nl:
[http://www.fontysmediatheek.nl/w/images/8/8d/Boerman,_R-1-_._\(2008\)_Ethische_uitgangspunten_bij_praktijkonderzoek_Fontys_OSO.pdf](http://www.fontysmediatheek.nl/w/images/8/8d/Boerman,_R-1-_._(2008)_Ethische_uitgangspunten_bij_praktijkonderzoek_Fontys_OSO.pdf)
- Bruine de, E., Everaert, H., Harinck, F., Riezebos - Groot de, A., & Ven van de, A. (2011, november). Opgehaald van www.leoz.nl.
- Cauffman, L., & Dijk van, D. J. (2009). *handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Amsterdam: Boom onderwijs.
- Crone, D. A., & Horner, R. H. (2012). *Ontwikkeling en implementatie van Positive Behavior Support in de school*. Huizen: Pica.
- Donk van der, C., & Lanen van, B. (2010). *Praktijkonderzoek in de school*. Bussum: Coutinho.
- Durrant, M. (1993). *Residential treatment: A cooperative, competency-based approach to therapy and program design*. New York: Norton.
- Durrant, M. (2002). *Creatieve oplossingen bij gedragsproblemen op school*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.
- Elst van der, D., & Baard, M. (2005). *Ongewild lastig*. Huizen: Pica.
- Furman, B. (2006). *Kids' Skills*. Barneveld: Nelissen.
- Gezondheidsraad. (2000). *Diagnostiek en behandeling van adhd*. Den Haag: Gezondheidsraad.
- Golly, A., & Sprague, J. (2012). *Positive Behavior Support Goed gedrag kun je leren!*. Huizen: Pica.
- Gresham, F. M., Sugai, G., Horner, R. H., Quinn, M. M., & McIerney, M. (1998). *Classroom and school-wide-practices that support children's social competence: a synthesis of research*. Washington, DC: American Institutes of Research and Office of Special Education Programs.
- Gunning, W. B. (1996). *Behandelingsstrategieën bij kinderen en jeugdigen met ADHD*. Houten - Diegem: Bohn stafleu Van Loghum.
- Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen / Apeldoorn: Garant.
- Honos-Webb, L. (2008). *De gave van ADHD*. Katwijk aan Zee: Panta Rhei.
- Jeninga, J. (2006). *Professioneel omgaan met gedragsproblemen*. Baarn: HB.
- Jong de, W. (2010). *Gedrag is meer dan je ziet!* Egmond aan den Hoef: Pica.

- Kallenberg, T., koster, B., Onstenk, J., & Scheepsmma, W. (2010). *Ontwikkeling door onderzoek*. Zutphen: ThiemeMeulenhoff.
- Kvale, S. (1996). *An introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks: CA Sage.
- Lange de, R., Schuman, H., & Montessori, N. M. (2012). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.
- Mulder, & Paternotte, A. (1998). *Meer care dan cure: Gedragstherapeutische interventies bij kinderen en jeugdigen met adhd*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Paternotte, A., & Buitelaar, J. (2010). *Het is ADHD*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Ponte, P. (2006). *Onderwijs van eigen makelij. Procesboek actieonderzoek in scholen en opleidingen*. Soest: Nelissen.
- Teunissen. (2010, maart 17). *triangulatie*. Opgeroepen op juni maandag, 2012, van www.wiki.uva.nl: <http://wiki.uva.nl/kwamcowiki/index.php/Triangulatie>
- Timmerman, K. (2009). *Kinderen met aandacht- en werkhoudingsproblemen*. Leuven: Acco.
- van Lieshout, t. (2009). *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Walker, H. M., Horner, R. H., Sugai, G., Bullis, M., Sprague, J. R., Bricker, D., et al. (1996). Integrated approaches to preventing antisocial behavior patterns among school-age children and youth. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 193-256.
- Wolf van der, K., & Beukering van, T. (2009). *gedragsproblemen in scholen*. Leuven: Acco.
- WOSO. (2009). *Bekwaam en speciaal Generiek competentieprofiel speciale onderwijszorg*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.

Bijlage 1

Observatieformulier leerkrachtgedrag

Aan de hand van de video-opnamen wordt gescoord op een positieve- en negatieve benadering van de leerkracht. Onder een positieve benadering vallen; verbale- en non-verbale complimenten.

Bij een negatieve benadering is gescoord als de leerkracht de leerling corrigeerde bij ongewenst gedrag.

Elk kruisje staat voor 1 keer positief- of negatief benaderen.

Observatieformulier leerkrachtgedrag								
positieve benadering	x							
negatieve benadering	x							
Totaal positief	 Keer							
Totaal negatief	 keer							

Bijlage 2

Observatieformulier leerlinggedrag

Aan de hand van de video-opnamen wordt gescoord op gewenst- en ongewenst gedrag. Bij gewenst gedrag valt te denken aan; vinger opsteken, blokje op vraagteken, kijken naar juf bij uitleg, luisteren naar juf en klasgenoten, taakgericht aan het werk, enz.

Bij ongewenst gedrag is gelet op door de klas roepen, klasgenoot storen door aanraking en/of praten tijdens de les, storende geluiden maken tijdens de les, enz.

Elk kruisje staat voor 1 keer gewenst- of ongewenst gedrag.

Observatieformulier leerlinggedrag						
Gewenst gedrag	x					
Ongewenst gedrag	x					
Totaal gewenst gedrag			keer			
Totaal ongewenst gedrag			keer			

Bijlage 3

Klassenorganisatie checklist

Klassenorganisatie	
1. Tafel leerkracht	In orde?
• Waar staat de tafel? _____	☐
• Wat mogen je leerlingen met/aan jouw tafel? _____	☐
• Kun je de hele klas in de gaten houden als je achter je tafel zit? _____	☐
• Wat voor procedure gebruik je als iets direct jouw aandacht vereist? _____	☐
• Mogen leerlingen naar je toe komen als je aan je tafel zit? _____	☐
• Waar gebruik je je tafel voor? _____	☐
2. Kast voor materialen	
• Waar zijn de materialen die vaak gebruikt worden, opgeslagen? _____	☐
• Waar staan de schoolboeken? Zijn de boeken die je iedere dag gebruikt, makkelijk te pakken? _____	☐
• Heb je wel eens problemen rondom materialen? _____	☐
• Zo ja, welke oplossingen heb je daarvoor? _____	☐
• Waar sla je de materialen op die je zelden gebruikt? _____	☐
3. Procedures aan het begin van de lessen	
• Wat wordt er van de leerlingen verwacht dat ze doen als ze de klas binnenkomen (zoals spullen vast klaarzetten, rustig aan hun tafeltje gaan zitten lezen)? _____	☐

4. Algemene procedures in de klas

- Wat mogen leerlingen gaan doen als ze klaar zijn met hun werk?

_____ ○

- Wat doen de leerlingen als ze nieuw schrijfgerei nodig hebben?

_____ ○

- Wat doen leerlingen als ze bij het zelfstandig werken materiaal nodig hebben?

_____ ○

- Wat is de procedure om te vragen om naar het toilet te gaan?

_____ ○

- Welke procedures zijn er om toestemming te vragen om het lokaal te verlaten?

_____ ○

5. Procedures voor zelfstandig werken

- Wat wordt van de leerlingen verwacht als ze zelfstandig moeten werken?

_____ ○

- Mogen de leerlingen van hun stoel opstaan?

_____ ○

- Mogen de leerlingen met elkaar praten?

_____ ○

- Mogen leerlingen hulp invoeren van de leerkracht?

_____ ○

- Hoe moeten de leerlingen om hulp vragen?

_____ ○

- Wat doen de leerlingen als hun opdracht klaar is?

_____ ○

6. Overgangen

- Hoe wordt door de leerlingen van les veranderd?

_____ ○

- Hoe lopen leerlingen van het ene lokaal naar het andere?

_____ ○

7. Procedures aan het einde van de lesperiode (basisscholen)

- Hoe wordt de leerlingen duidelijk gemaakt dat ze mogen gaan spelen, eten of iets anders gaan doen?

_____ ☐

- Welke procedure wordt gehanteerd voor het einde van de schooldag?

_____ ☐

8. Huiswerkbeleid

- Is er een algemeen beleid voor het maken van huiswerk?

_____ ☐

- Waarin schrijven de leerlingen op wat voor huiswerk ze hebben?

_____ ☐

- Wanneer overhandigen de leerlingen jou het voltooide huiswerk?

_____ ☐

- Hoe hou je bij dat het huiswerk is gemaakt?

_____ ☐

- Wat doe je als leerlingen hun huiswerk niet gemaakt hebben?

_____ ☐

- Welke bekrachtiging gebruik je als het huiswerk wel gemaakt is (beloning)?

_____ ☐

- Wat is de procedure als een leerling het huiswerk nooit maakt?

_____ ☐

9. Procedure bij algemene problemen

- Wat gebeurt er als een leerling in de klas voor z'n beurt/storend praat?

_____ ☐

- Wat gebeurt er als een leerling zonder toestemming van zijn plaats opstaat?

_____ ☐

- Wat zijn de afspraken over gebruik van mobiele telefoons?

_____ ☐

10. Procedures voor computergebruik

- Wanneer en hoe lang mogen leerlingen de computer(s) gebruiken?

_____ ☐

- Welke regels stel je ten aanzien van het nuttigen van water, eten, kauwgom enzovoort als de leerlingen aan de computer zitten?

_____ ☐

11. In afzondering

- Is er een procedure voor leerlingen die beter in een stille omgeving werken? Is er een dergelijke ruimte in of buiten het lokaal?

_____ ☐

- Wat is de procedure als een leerling de klas uit gestuurd wordt? Kan die leerling bij een andere leerkracht terecht?

_____ ☐

- Wat is de procedure als een leerling de klas uit gestuurd wordt en zich bij een hogere verantwoordelijke moet melden?

_____ ☐

- Wanneer en hoe onderwijs je je leerlingen over deze procedures?

_____ ☐

12. Contact opnemen met de ouders

- Hoe neem je contact op met de ouders?

_____ ☐

- Welke procedure hanteer je om de ouders te laten weten dat het goed gaat met hun kind op school?

_____ ☐

- Welke procedure hanteer je om de ouders te laten weten dat het niet goed gaat met hun kind op school?

_____ ☐

Bijlage 4

Vragenlijst voor een gedragsplan

Naam leerling: Leeftijd: Klas / groep: Datum:

Wat zijn de sterke punten van de leerling?

Waaruit bestaat het probleemgedrag?

Wat willen we dat de leerling doet (doelgedrag)?

Hoe gaan we dat gewenste gedrag aanleren?

Wat kan de leerling ermee verdienen?

Wat gebeurt er als de leerling ongewenst gedrag vertoont?

Hoe wordt de voortgang van het plan gemeten?

Hoe lang wordt er met het plan gewerkt?

PBS/Goed gedrag kun je leren!

Bijlage 5

Een gedragsplan van Semih

Naam leerling: Semih Leeftijd: 11 jaar Klas / groep: 7 Datum: 19-03-2012

Wat zijn de sterke punten van de leerling?

Semih is behulpzaam, vriendelijk, lief en gevoelig.

Waaruit bestaat het probleemgedrag?

Zeer regelmatig door de klas roepen.

Wat willen we dat de leerling doet (doelgedrag)?

Zijn vinger opsteekt of zijn blokje op een vraagteken zet als hij wat wil zeggen of vragen.

Hoe gaan we dat gewenste gedrag aanleren?

Op zijn tafel is zijn doel zichtbaar, zodat hij er elke dag aan herinnert wordt. De leerkracht complimenteert zodra Semih het gewenste gedrag vertoont en negeert de kleine misdragingen.

Wat kan de leerling ermee verdienen?

Een complimentenkaart die per 5 kunnen worden ingewisseld voor beloningstijd, hij kiest dan zelf wat hij 20 minuten wil gaan doen.

Wat gebeurt er als de leerling ongewenst gedrag vertoont?

Hij krijgt dan geen complimentenkaart.

Hoe wordt de voortgang van het plan gemeten?

De leerkracht houdt het bij op een checklist zodat de voortgang duidelijk te zien is.

Hoe lang wordt er met het plan gewerkt?

3 weken, daarna evaluatie met Semih over de voortgang.

Een checklist (vooruitgang)

of

als ik wat wil vragen.

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

Je kunt per dagdeel één complimentenkaartje verdienen.

Je werkt aan een eigen doel, als dat goed gaat kun je een complimentenkaartje verdienen.

Voor het goede gedrag dat jij al laat zien kun je losse sterren verdienen.

Bij 5 complimentenkaartjes of 10 losse sterren mag je 20 minuten in de chillhoek of iets anders naar eigen keuze.

De losse sterren

Een complimentenkaartje

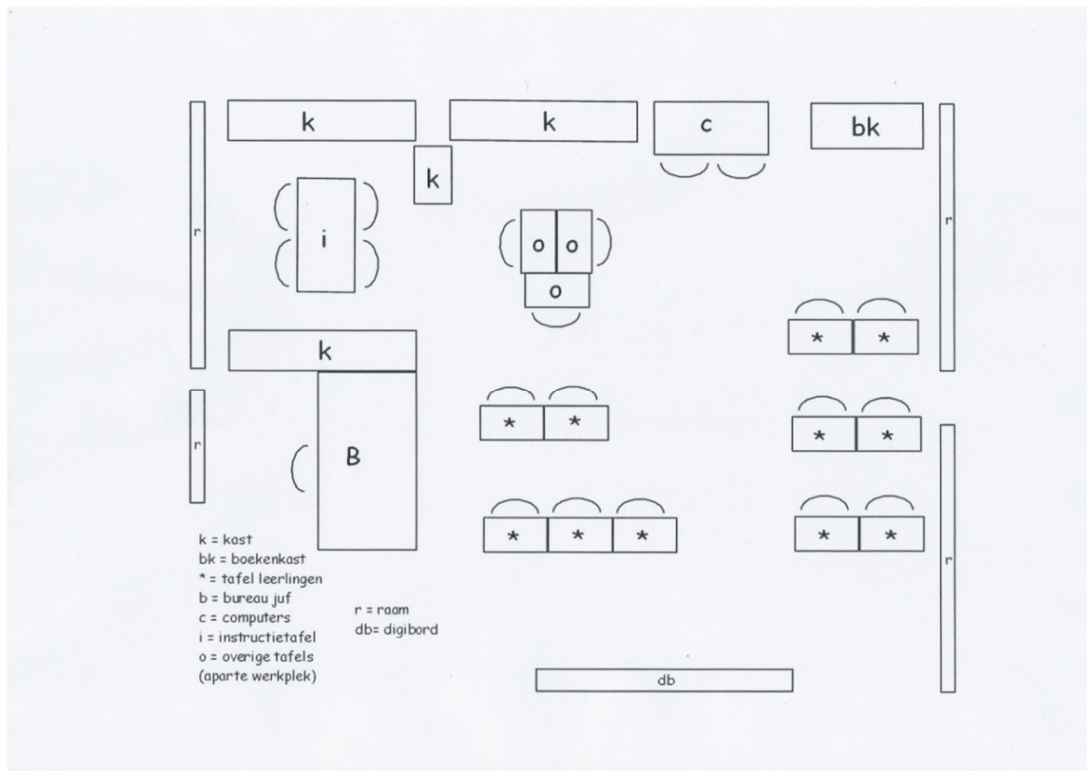
Het doel op de tafel van Semih.

 Naam: Je bent een ster omdat 	 Naam: Je bent een ster omdat
 Naam: Je bent een ster omdat 	 Naam: Je bent een ster omdat
 Naam: Je bent een ster omdat 	 Naam: Je bent een ster omdat
 Naam: Je bent een ster omdat 	 Naam: Je bent een ster omdat
 Naam: Je bent een ster omdat 	 Naam: Je bent een ster omdat

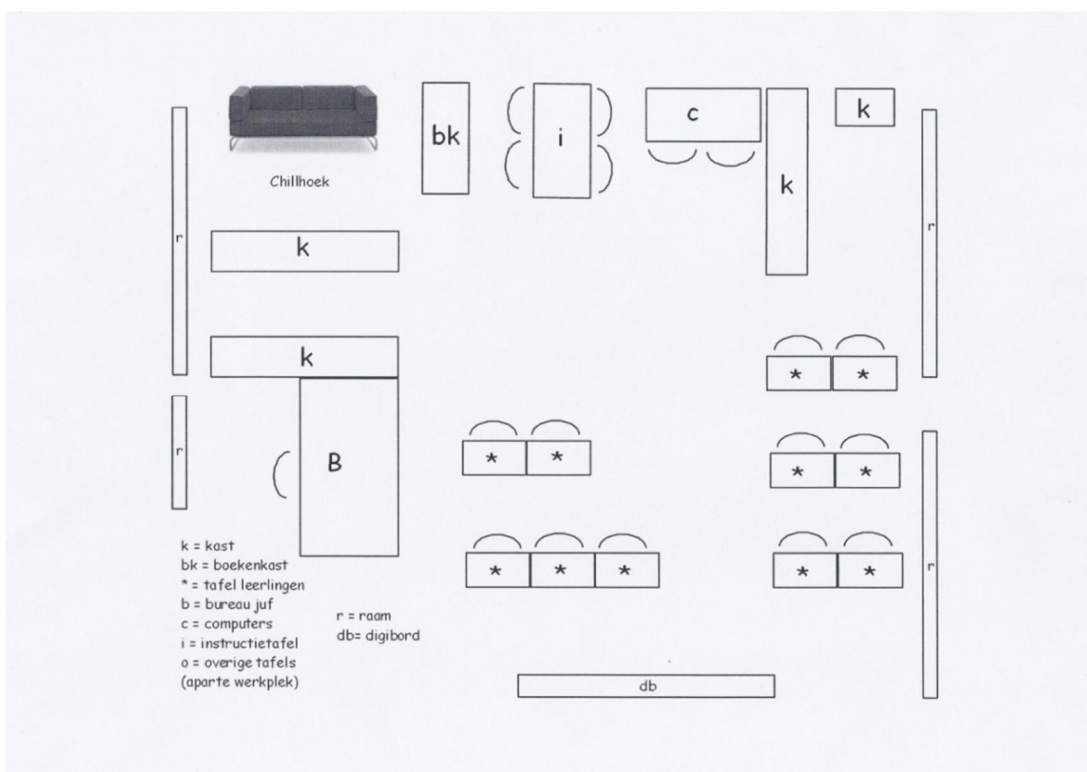
Bijlage 8

Een plattegrond van de klas

Vóór inspraak van de leerlingen.

Na inspraak van de leerlingen.

Bijlage 9

Oplossingsgericht gesprek (beginmeting)

Wat vind je van de videobeelden?

Ik heb echt spijt van mijn gedrag juf, ik schaam me!

Hoe komt het dat je door de klas roept?

Dat doe ik bij juf ook altijd en zij geeft dan vaak antwoord op mijn vraag.

Stoorde dit voor jou?

Niet toen ik het deed, nu ik het terug zie wel.

Denk je dat dit storend kan zijn voor anderen?

Ja, dat zie ik aan het gezicht van (die naast hem zit) en misschien voor u.

Zo ja, waarom?

Omdat iedereen het dan gaat doen en dan wordt het 'een zootje'.

Zou je hier iets aan kunnen en willen veranderen?

jawel

Wat zou je kunnen doen zodat je minder door de klas roept?

Zegt eerst; 'Ik weet het niet'. Na wat doorvragen en sturen op het blokje zegt hij: 'Ik moet er beter op letten dat ik mijn vraagteken op het blokje zet' Ik vul nog aan dat hij ook zijn vinger mag opsteken, zo hoop ik dat hij meteen meer succes zal boeken.

Waarom loop je met de schaar in de hand door de klas?

Het is toch handvaardigheid....

Hoe komt het dat je vaker door de klas roept als je in de kring zit dan bijvoorbeeld tijdens een rekenles?

Dat mag toch, ik heb geen tafel en geen blokje.

Bijlage 10 Oplossingsgericht gesprek (eindmeting)

Wat vond je van de videobeelden?

Ik vind het raar om naar mezelf te kijken.

Wat vond je goed gaan?

Ik let er nu beter op dat ik mijn vraagteken goed zet of mijn vinger opsteek.

Hoe komt het dat je hier nu beter op let?

Omdat ik het steeds op tafel zie en dan denk ik eraan en omdat ik een compliment of een complimentenkaartje van u krijg.

Wat vind je ervan als ik jou een compliment of een complimentenkaartje geef?

Goed, dan ben ik trots.

Kun je je goed concentreren?

Soms wel, soms niet

Wanneer gaat dat beter? En hoe komt dat?

Met rekenen want daar ben ik goed in en dat vind ik leuk en als u iets uitlegt op een leuke manier, met dingen voordoen en laten zien enzo.

Zijn er dingen die je (nog) moeilijk vindt en graag zou willen leren?

Dat weet ik zo niet maar ik wil wel graag ook nog een keer een ander doel zodat ik daar ook beter aan kan gaan werken. Dan wil ik die ook op tafel want dat helpt mij eraan herinneren.

Weet je hoe je je moet gedragen als we met Leefstijl in de kring zitten?

Gewoon luisteren

Zou ik je hierbij kunnen helpen om samen te oefenen hoe je dit kunt doen?

Ja, want soms kan ik het zelf niet verzinnen.

Bijlage 11

Toestemming ouders

In verband met de privacy wetgeving hebben wij voor onderstaande situaties uw uitdrukkelijke toestemming nodig.

- Er wordt toestemming gegeven voor het afdrukken van het telefoonnummer op de adreslijst die jaarlijks aan leerlingen wordt meegegeven:	O ja	O nee
- Er wordt toestemming gegeven voor het afdrukken van het huisadres op de adreslijst die jaarlijks aan leerlingen wordt meegegeven	O ja	O nee
- Er wordt toestemming gegeven voor de overdracht van gegevens bij verhuizing	O ja	O nee
- Er wordt toestemming gegeven voor het plaatsen van foto's, tekeningen en/of werkstukken op de website van de school	O ja	O nee
- Er wordt toestemming gegeven voor het plaatsen van foto's, tekeningen en/of werkstukken van activiteiten van kinderen (schoolreisje, excursies, sport, enz.) in de schoolkrant, nieuwsbrief, schoolgids, jaarkalender en PR folders van de school.	O ja	O nee
- Er wordt toestemming gegeven voor deelneming aan groepsgebonden onderzoeken. B.v. onderzoeken van de schoolverpleegkundige, schoolarts, logopediste . Indien er extra onderzoeken nodig zijn, wordt u natuurlijk op de hoogte gesteld.	O ja	O nee
- Er wordt toestemming gegeven aan arts / verpleegkundige J.G.Z. / logopediste (schoolartsendienst) voor het verstrekken van informatie uit het J.G.Z. dossier van mijn zoon/ dochter aan de interne begeleider van de school	O ja	O nee
- Heeft u de verklaring ouderbijdrage ondertekend? (bijlage 1)	O ja	O nee

Met plaatsing van onderstaande handtekening verklaren de ouders/verzorgers van bovengenoemd kind dat het kind niet ingeschreven staat bij of onderwijs volgt aan een andere school (bedoeld wordt vanaf datum inschrijving).

Tevens verklaren zij (in geval van verhuizing) dat voor bovengenoemd kind door de school waar het kind vertrekt wel/geen* stappen gezet zijn die mogelijk kunnen leiden tot plaatsing in het speciaal basisonderwijs of speciaal onderwijs.

Ondergetekende verklaart dat dit formulier naar waarheid is ingevuld.

Naam ouder/verzorgers 1*	Naam ouder/verzorgers 2 *
_____	_____
Datum: _____	Datum: _____
Handtekening: _____	Handtekening: _____

* Doorhalen wat niet van toepassing is.

Pagina 4 van 4

Bijlage 12

Doelmatige strategieën die gebruikt zijn voor dit onderzoek om het gedrag te verbeteren:

Als leerkracht formuleer ik de regels positief (positieve bekrachtiging).

Ik formuleer de regels zo dat de leerling weet wat er **wel** van hem verwacht wordt.

Bijvoorbeeld: "Als je de klas binnenkomt ga je rustig op je plaats zitten."

En niet: "Als je binnenkomt mag je niet rennen door de klas."

Ook aandacht schenken aan leerlingen die het juist goed doen en ze complimenten geven.

Bijvoorbeeld: "Ik zie dat jij al klaar zit om te beginnen met de les, wat fijn!"

En niet: "Schiets nu eens op, ik wil graag beginnen met de les!"

De leerling(en) vaardigheden leren om goed te kunnen functioneren.

Ik wil door regelmatig voordoen hoe het moet, oefenen en gerichte praktijktraining, corrigerende en positieve feedback en regelmatig toetsen goed gedrag onderwijzen.

Pas onderwijs aan zodat het minder moeilijk of saai is. (onderwijs op maat)

Semih scoort goed op rekengebied. Hij werkt met een aangepast programma (routeboekje). Hij maakt maar een gering aantal sommen van de basisstof en krijgt extra opgaven om hem uit te dagen. Omdat hij moeite met spelling heeft, werkt hij op een lager niveau. Op deze manier blijft hij wel gemotiveerd omdat hij opgaven maakt die hij aankan.

Negeer kleine misdragingen en complimenteer met correct gedrag.

Bijvoorbeeld: Als Semih door de klas roept zonder dat hij een beurt heeft wil ik hier niet altijd op reageren. Ik complimenteer hem als hij zijn vinger opsteekt of zijn blokje op een vraagteken heeft staan, zodat hij gestimuleerd wordt om dit vaker te doen.

Gebruik een beloningssysteem voor correct gedrag.

Door het uitreiken van complimentenkaartjes en sterren ontwerp ik **een systeem van waardering** (bijlage 7). Door dit te gebruiken in combinatie met verminderde aandacht voor kleine problemen en misdragingen wil ik bereiken dat dit systeem doelmatig is voor het verminderen van het probleemgedrag van Semih.

De leerling onderwijzen in zelfmanagement

Door zelfmanagement is Semih in staat problemen te herkennen, alternatief gedrag te bedenken en bekrachtigingen en beloningen te herkennen, waardoor zijn gedrag kan veranderen.

Hiervoor zijn vier belangrijke componenten nodig:

1. Het eigen gedrag monitoren.

Semih moet voor zijn gedragsplan een bepaalde tijd bijhouden hoe vaak hij door de klas roept en hoe vaak hij zijn vinger opsteekt of zijn blokje op het vraagteken zet.

2. Het eigen gedrag noteren.

Semih zet kruisjes op **de checklist**.

3. Het eigen gedrag evalueren.

Semih evalueert na elke dag samen met mij aan de hand van de checklist hoe vaak hij zijn vinger op heeft gestoken of dat hij zijn blokje op een vraagteken heeft gezet. Op deze manier leert hij zijn eigen gedrag te evalueren.

4. Het eigen gedrag bekrachtigen.

Semih vraagt mij om feedback door zijn vinger op te steken, waardoor ik weet dat ik bij hem moet komen om zijn prestatie te beoordelen. Ik complimenteer hem hier elke keer voor. Dit wordt ook gekoppeld aan het beloningssysteem.

